

RUOKA-AIKA!

Ajan esittäminen ruoka-aiheisessa nykytaiteessa

Heikki Heinonen
Opponentit Annika Sohlman ja Kaisa-Maria Laiho
Ohjaaja Riikka Haapalainen

17.4.2015
Taiteen kandidaatin opinnäyte
Kuvataidekasvatuksen koulutusohjelma
Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu

Tekijä Heikki Heinonen

Työn nimi Ruoka-aika! Ajan esittäminen ruoka-aiheisessa nykyaikaisessa

Laitos Taiteen laitos

Koulutusohjelma Kuvataidekasvatuksen koulutusohjelma

Vuosi 2015

Sivumäärä 44

Kieli Suomi

Tiivistelmä

Kandidaatin tutkielmani tarkoituksena oli selvittää miten ruoka näkyy nykyaikaisessa aiheena ja millaisia teemoja sen kautta käsitellään. Ihmisten kiinnostus ruokaan on ollut viime vuosina kasvussa. Ruoasta väitellään ja siihen käytetään aikaa enenevässä määrin. Taiteen aiheena arkinen ruoka on tuttuutensa vuoksi helposti lähestyttävä, minkä vuoksi pidän sitä myös taidekasvattajan näkökulmasta kiinnostavana.

Aineistonani käytin Hyvinkään taidemuseossa 6.6.–14.9.2014 esillä olleen ruoka-aiheisen Heponauta-näyttelyn teoksia. Näyttelyssä oli esillä kattavasti niin maalauksia, valokuvia, videoita, kuvanveistoa kuin installaatioitakin. Menetelmäni oli ilmiöpohjainen kuva-aineiston luenta, jonka tukena käytin teemoittelua.

Löysin kolme tapaa esittää ruokaa teoksissa. Ne ovat todellisuuden tunnistava jäljittely, ruokaan viittaaminen siihen ilmeisellä tavalla liittyvien asioiden kautta sekä konteksti ja tilanne. Teemoja löysin seitsemän: yhteisö, aika, ajankuva, kulutuskritiikki, sukupuoli, kehollisuus ja nautinto sekä globalisaatio. Paneutuessani aiheeseen lisää huomasin, että teemat voi kiteyttää kolmeksi: ihminen, yhteiskunta ja aika. Kiinnostavimmaksi näistä osoittautui aika, joten paneuduin siihen syvällisemmin. Tarkastelen erilaisia tapoja esittää aikaa teoksissa ja erityisesti sitä, mitä tapahtuu kun aika loppuu.

Tutkielmani teoreettinen perusta on ajatus taiteen tulkinnan demokraattisuudesta: kaikilla on oikeus esittää omat tulkintansa, mutta ne tulee osata perustella. Tulkitsen teoksia avoimesti omasta positiostani käsin, tiedostaen, että muut voivat päätyä hyvin erilaisiin tulkintoihin kuin minä itse. Tulin tulokseen, että tulkinta omasta positiosta käsin on loppukädessä myös lukijan kannalta monesti mielenkiintoisinta. Esitänkin, että taidekasvattajien tulisi lähteä rohkeammin esittämään omia tulkintojaan taiteesta ja tuoda niitä opetukseensa. Esimerkillään taidekasvattaja voi kannustaa oppilaita tekemään omia tulkintojaan.

Avainsanat

nykyaide, ruoka, aika, Heponauta, aihe, teema, teemoittelu, kuvan luenta, kuvan tulkinta

Sisällys

1 Johdanto	1
1.1 Tutkielman prosessiluonne	2
1.2 Aikaisempi tutkimus	3
2 Heponauta	5
2.1 Näyttelykokemus	7
2.2 Ruoka - aihe vai teema?	7
2.3 Ruoan esittäminen	8
3 Menetelmä	16
3.1 Taiteen tulkinnan demokraattisuus	16
3.2 Aineisto – Heponauta-näyttelyn teokset	17
3.3 Analyysi – teemoittelu ja kuva-aineiston luenta	19
4 Ruoka, taide ja aika	21
4.1 Ruoka-aiheisen taiteen teemat	21
4.2 Suuret teemakokonaisuudet	30
4.3 Aika	36
4.4 Arjen ajasta taiteen aikaan	37
4.5 Aika näkyväksi	38
4.6 Kun aika loppuu	39
5 Pohdinta	43
Bibliografia	
Kirjalliset lähteet	
Julkaisemattomat lähteet	
Liitteet	
Liite 1 Kuvaluettelo	
Liite 2 Luettelo Heponauta-näyttelyn teoksista	

1 Johdanto

Juuri nyt ruoasta puhutaan paljon ja kaikkialla. Yhteiskunnallisessa keskustelussa nousevat vuoroin esille niin kouluruoka, toinen toistaan hurjemmat dieetit, kuin natriumglutamaatin ja muiden lisäaineiden haitallisuus. Sinänsä se on perusteltua, koska syömme joka päivä ja terveydellemme on merkitystä sillä, mitä suuhumme laitamme. Toisaalta ruoan merkityksen 2010-luvun ihmisen identiteetin rakennuksessa voi katsoa ylikorostuneen jos se on jatkuvasti mielessä ja alkaa hallita elämää.

Törmäsin ruokaa käsittelevään taiteeseen toden teolla kesällä 2014, kun kävin kahdessa puhtaasti ruoka-aiheisessa ryhmänäyttelyssä. *Heponauta* oli esillä 6.6.–14.9.2014 Hyvinkään taidemuseossa ja *Ruoka 2.*–31.8.2014 Haiharan taidokeskuksessa Tampereella. Näyttelyissä oli esillä teoksia yhteensä viideltäkymmeneltä suomalaiselta nykytaiteilijalta.¹ Luulen tämä olevan seuraus siitä, että ruoasta puhutaan enemmän kuin koskaan; nykytaide tarttuu usein ajankohtaisuuksiin. Toisaalta ruoka on ollut taiteen aiheena aina luolamaalauksista asti.

Tämän opinnäytteen tarkoitus on selvittää, *miten ruoka näkyy nykytaiteessa aiheena ja millaisia teemoja sen kautta käsitellään*. Huomasin näyttelyihin tutustuessani, että hyvin usein ruoka-aiheisissa teoksissa on ruoka-aiheen lisäksi teemoja, jotka eivät sinänsä liity ruokaan mitenkään.² Tällaisia ovat muun muassa yhteisöllisyys, aika, sukupuoli ja kehoisuus. Opinnäytteessäni käsittelen näitä teemoja keskittyen niistä itselleni kiinnostavimpaan, aikaan. Uskon teemojen löytämisen ja nimeämisen kautta avautuvan väyliä ruoka-aiheisten teosten entistä syvempään tarkasteluun. Toivon tutkielmani avaavan ruoan esiintymistä nykytaiteessa yleisellä tasolla, jotta minun tai muiden on halutessaan helppoa lähteä tekemään aiheesta jatkokysymyksiä ja –tutkimusta.

¹ Hyvinkään taidemuseo 2014. Heponauta-näyttelyn lehdistötiedote (elektr.); Tampereen kaupunki 2014 (elektr.).

² Aiheesta ja teemasta, ks. luku 2.2.

1.1 Tutkielman prosessiluonne

Työskentelen aineistolähtöisesti materiaalinani kuvat Suomen kaikkien aikojen suurimman³ ruoka-aiheisen taidenäyttelyn Heponautan⁴ teoksista. Teoksia on yhteensä 28 taiteilijalta. Joukossa on joitakin tunnetumpia taiteilijoita kuten Jani Leinonen, Katja Tukiainen, Marina Ekroos, Iiu Susiraja ja Timo Wright, mutta myös suuri joukko sellaisia, joihin en ole aikaisemmin törmännyt. Näyttelystä oli tarjolla vähän kirjallista materiaalia, esimerkiksi niin kutsuttua *curatorial statementtia* ei ollut. Näyttelystä oli saatavilla lyhyt tiedote, jonka mukaan sen ovat koonneet museonjohtaja Sanna Teittinen ja amanuenssi Merja Ilola. Näyttelystä on kirjoitettu muutamia lehtikirjoituksia⁵, mutta lukemani materiaali ei avaa sitä millä perusteella taiteilijat ja teokset on valikoitu mukaan. Luettelo näyttelyn teoksista on tutkielman liitteenä.

Tutkimusmenetelmänäni on ilmiöpohjainen kuva-aineiston luenta, mistä kirjoitan luvussa 3.3. Aineistoni tarjoaa läpileikkauksen vallitsevista nykyaiteen metodeista Suomessa yleisemmälläkin tasolla läpäisten niin maalauksen, kuvanveiston, installaation kuin valokuvan. Aineistoon tutustuessani havaitsin sisältöjä, viittauksia ja yhteyksiä, joita ei heti näe, vaan joiden havaitseminen edellyttää syvällistä tutustumista kuva-aineistoon. Lähtöolettamukseni oli, että tutkimusprosessin läpikäytyäni osaan lukea syvällisemmin ja kriittisemmin yleisesti nykyaiteen kuvia ja kirjoittaa aiheesta.

Tutkielman rakenne mukailee sen tekoprosessia. Luvussa 2 esittelen Heponauta-näyttelyn ja pohdin ruoan luonnetta teoksissa. Luvussa 3 avaan keskeisen teoreettisen taustani, ajatuksen taiteen tulkinnan demokraattisuudesta. Lisäksi kerron lisää Heponautan teoksista ja kuvailen analyysimenetelmäni. Luku 4 on tutkimusosa, jossa sukellan teemoihin. Luvussa 4.1 esittelen ensimmäisellä luennalla löytämäni seitsemän teemaa, jotka luvussa 4.2 kiteytyvät kolmeksi. Luvuissa 4.3 – 4.6. syväluen kiinnostavimmaksi osoittautuvaa teemaa, aikaa, eri puolilta. Luvussa 5 teen yhteenvedon koko tutkielmasta. Uskon, että esittäessäni prosessin kuvaamallani tavalla, lukija pääsee mukaan siihen parhaalla mahdollisella tavalla ja voi tehdä omia tulkintojaan lukemisen ohella.

³ Kärpänen 2014, elektr.

⁴ ”Heponautan” on mielestäni järkevämpi taivutusmuoto kuin ”Heponaudan”, koska kyseessä on näyttelyn nimi.

⁵ Ks. alaviite 40.

1.2 Aikaisempi tutkimus

Aalto-yliopiston Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulun Taiteen laitoksella on tehty aikaisemmin muutama ruokaan liittyvä lopputyö, joista pari aivan viime vuosina. Anni Hämäläisen opinnäyte *Grillausta vai chillausta vai arkista makaronilaatikkoa: tutkimus suomalaisesta ruokakulttuurista itsedokumentointiin perustuvalla luotain-menetelmällä* vuodelta 2013 keskittyi nimensä mukaan ruokakulttuuriin. Opri Keskinen opinnäyte *Kysymysmerkki lautasella* vuodelta 2014 sisältää tarkastelua ruoan terveysvaikutuksista ja erityisesti siitä, kuinka media ne esittää. Mukana on taiteellinen osuus, jossa Keskinen visualisoi käsittelemiään asioita pitämässään taidenäyttelyssä.

Kuvataidekasvatukselta valmistuneiden opinnäytteistä löytyi vain yksi ruokaan liittyvä.⁶ Petteri Rinteen opinnäytteessä *Ruokani, kahdeksan maistiaista taiteen ja ruoan rajoilta* vuodelta 1994 on ”kahdeksan taiteellista teosta tai teosryhmää sekä kirjallinen osuus, joka jakaantuu teosten mukaan kahdeksaan esseen.”⁷ Näistä taidekasvattajalle kiinnostavin on 19.3.1993 toteutettu Haukkaa ruoka -happening, jonka Rinne toteutti yhdessä ravintolakoulun oppilaiden kanssa.

Rinne jatkaa ruoka-aiheen käsittelyä nykyäänkin usein viitatus ympäristötaidekasvatusteoksen *Maan kuva* luvussa *Ruoka – arjen taidetta*.⁸ Hän löytää taiteelle ja ruoalle paljon yhteistä: ruoka on ruumiin ravintoa, taide on hengen ravintoa.⁹ Ruoka toimii taiteen materiaalina esimerkiksi munatemperassa ja maalausten mallina.¹⁰ Ruoan moninaisten symbolimerkitysten ymmärtäminen on tärkeää esimerkiksi uskonnollista taidetta sekä käsite- ja prosessitaidetta tulkittaessa.¹¹ Tämä symbolinen taso nousee keskeiseksi myös omassa tutkielmassani.

⁶ Sekä Hämäläinen että Keskinen valmistuivat Creative Business Management – koulutusohjelmasta.

⁷ Rinne 1994, 2.

⁸ Rinne 1995, 75-87. Rinne käsittelee aihetta mm. Haukkaa ruokaa -happeningin kautta.

⁹ Rinne 1995, 76.

¹⁰ Rinne 1995, 77. Tämä mainitaan myös Jouko Mykkäsen artikkelissa *Ruokataide-taideruoka*. Taide-lehti 39, 1999 nro. 5, s. 31-33.

¹¹ Rinne 1995, 77.

Ruoasta ja taiteesta nautitaan usein yhdessä muiden kanssa. Niistä kahdesta keskusteltaessa termit ovat siirtyneet yli rajojen ja esimerkiksi sana maku liittyy kumpaankin diskurssiin.¹² Rinne myös vertaa gastronomian ja taiteen tekemisen prosesseja: luovaa ideointia seuraa rakenteen suunnittelu, kokonaisuuden hallinta ja viimeistely. Itse molemmista nauttivana olen Rinteen kanssa samaa mieltä hänen esittäessään, että ”onnistunut prosessi toimii terapiana, jonka päätteeksi saadaan palkitseva nautinnollinen hetki.” Kuitenkin ”traditiot määrittävät keittotaidon ja taiteen kulttuurin erillisiksi osa-alueiksi.”¹³

Ruoka aiheena koskettaa kaikkia. Taidekasvatuksen kontekstissa Rinne perustele ruoan käsittelyä kirjoittamalla, että ”taiteen ja taidekasvatuksen haasteena on pureutua tavalliseen arkeen eli löytää piileviä merkityksiä itsestään-selvyyksistä ja esteettisyyttä lähiympäristöstä”¹⁴, mistä olen itse samaa mieltä ja mikä johdatti minut ruoan ja taiteen yhdistämiseen. Ne kaksi ovat sopivalla etäisyydellä toisistaan, jotta niitä yhdistämällä voi syntyä jotain uutta, hienoa ja yllättävää. Ruoka-aihetta on tärkeä tutkia myös sen yhteiskunnallisen ajan-kohtaisuuden vuoksi.

Tutkielmani vastaa tarpeeseen yleiskatsauksesta ruoka-aiheiseen nykyaiteeseen ja toisaalta siihen, että taidekasvatuksen alalla tehdään vähän puhtaasti taideteosten luentaan ja tulkintaan perustuvaa tutkimusta. Ymmärrän, että perinteisesti se kuuluu taidehistorian oppiaineen alle, minkä vuoksi minunkin oli aluksi vaikea lähteä tulkitsemaan teoksia. Mielessäni oli (nyt jo hassulta tuntuvaa) epävarmuutta: *saako näin tehdä?* Löysin lopulta perustelut lähdekirjallisuudesta, etenkin Helena Sederholmin nykyaiteen perusteoksesta *Tämäkö taide?* (2000). Siitä muotoutui tutkielmani keskeinen lähde, koska se valottaa hyvin taiteen tulkinnassa nykyään vallitsevaa demokraattisuutta.¹⁵

¹² Rinne 1995, 77. Maun käsitettä käsitellään myös Jarmo Välikankaan artikkelissa *Ravintoa vatsalle, ruokaa silmille*. Hänen mukaansa modernismin ja nykyaiteen myötä maun käsite on kuitenkin kadonnut koska ”teokset pohtivat vain omaa identiteettiään”. Taide-lehti 39, 1999, nro. 5, s. 26-27.

¹³ Rinne 1995, 77.

¹⁴ Rinne 1995, 76.

¹⁵ Ks. luku 3.1.

2 Heponauta

Heponauta oli esillä Hyvinkään taidemuseossa, joka on osa Jussintorin liike- ja taidekeskuksessa. Museon verkkosivujen mukaan ”vaihtuvissa näyttelyissä esitellään koti- ja ulkomaista nykytaidetta ja taidehistoriaa. Taidemuseo pyrkii toimimaan keskuksena, joka tarjoaa paitsi tietoa ja elämyksiä visuaalisesta kulttuurista, myös keskustelufoorumin kulttuurin ajankohtaisille ilmiöille.”¹⁶ Tämän valossa Heponauta sopi erinomaisesti museon profiiliin. Kotimaista nykytaidetta oli maustettu ripauksella taidehistoriaa¹⁷, ja ruoka-trendi oli luettu kulttuurin ajankohtaiseksi ilmiöksi.

Museon näyttelytila on kehämäinen: se alkaa ja päättyy aulaan ja suurin osa museovieraista todennäköisesti kulkee huoneet läpi samassa järjestyksessä. Heponauta kattoi museon kaikki näyttelytilat. Näyttelyteknisesti eniten huomiota kiinnitti muutama tummanpunaiseksi maalattu seinä. Muuten näyttelyn ripustus oli hyvin perinteinen: taulut ja valokuvat olivat seinillä, veistokset jaloilla tai lattialla ja installaatiot tarkoituksenmukaisesti.

Ensimmäisenä, oikeastaan jo aulatilan puolella, oli esillä Jukka Huhtalan *Porky* (kuva 6). Teos on osa näyttelyn markkinointikuvastoa, joten ehkä sen tuttuutta haluttiin käyttää toivottamaan kävijät tervetulleiksi. Ennen varsinaisia näyttelysaleja on kaksi pienempää tilaa. Heponautassa niissä oli esillä kaksi videoteosta: Timo Wrightin *A Feast with King Midas* (kuva 1) ja Oliver Whiteheadin *Dreamless* (kuva 2). Wrightin videolla keskiössä on pilaantuva ruoka ja vakavailmeinen mies joka katsoo katsojaa koskematta pilaantuvaan ruokaan. Whiteheadin videosta päällimmäisenä jäi mieleen lasten leikkisä suhtautuminen lastenkutsujen herkkupöytään. Keskenään varsin erityyppiset teokset olivat hyvä alkuviritys näyttelyn monipuolisille näkökulmille ruoka-aiheeseen.

En katso tarpeelliseksi käydä näyttelyn ripustusta yksityiskohtaisesti läpi, sillä se ei ole keskiössä teoksia lukiessani. Mainittakoon kuitenkin, että siitä sai harmitun vaikutelman. Eri tunnelmaiset teokset rytmittivät toisiaan, samoin eri tekniikoilla tehdyt teokset. Ripustuksessa oli hyviä ratkaisuja, esimerkiksi keskenään hyvin samanhetkiset Jani Leinosen ja Riiko Sakkisen työt oli ripustettu lähekkäin, ja Henna Pohjolan kolme jälkiruoka-aiheista veistosta vastapäätä oli Johanna Mattilan kolme jälkiruoka-aiheista valokuvaa.

¹⁶ Hyvinkään Taidemuseo 2014. Tietoa museosta (elektr.).

¹⁷ ks. alaviite 32 luvussa 3.2.

Kuva 1. Timo Wright, A Feast with King Midas 2012-2013. Video 3min 30s.

Kuva 2. Oliver Whitehead, Dreamless 2012-13. Video 43min.

2.1 Näyttelykokemus

Oma ensivaikutelmani Heponautasta oli ”taideähky”. Teosten määrä ja heterogeenisuus oli suuri ja vaikutelmaa voimisti yhtenäisen tunnelatauksen puuttuminen. Katsojana jouduin jatkuvasti orientoitumaan uudelleen teosten edessä: yksi oli hauska, toinen saarnaava ja kolmas suorastaan vastenmielinen. Tuntui, että eläinten oikeuksia käsitellään paljon ja taitelijat suorastaan rypevät lihatuotannon eettisessä ongelmallisuudessa. Syyllistävällä saarnaamisella ei kuitenkaan saada aikaan yleisössä muuta kuin puolusteleva vastareaktio. Vaikka liputan nykytaiteen kantaaottavuuden puolesta, huomaan kavahtavani kun se määräälee. Ehkä kannanoton pitäisi olla lähtökohdiltaan pyyteetöntä. Epäkohdat puhuisivat puolestaan, jos taiteilija toisi ne neutraalin toteavassa hengessä esille.

Jonkin aikaa ähkyä sulateltuani huomasin kuitenkin pitäväni näyttelystä. En kokonaisuuden takia, vaan yksittäisten vaikuttavien teosten vuoksi. Se on yksi syy, miksi minusta tuntui luontevalta lähteä tarkastelemaan näyttelyä teostasolla lisää tämän tutkielman muodossa. Pyrin kuitenkin tietoisesti välttämään sen, että ensivaikutelmani ohjaisivat liikaa kuvien syvällisempää luentaa. Tiedostan olemassa olevan tulkinnan vaikuttavan tapaan nähdä kuva kun sitä katsoo uudestaan.¹⁸

2.2 Ruoka - aihe vai teema?

Kuvataiteesta puhuttaessa *aihe* ja *teema*, kuten myös motiivi, viittaavat perinteisesti samaan asiaan: teoksen lähtökohtana olevaan ajatukseen tai ympäristöstä löytyvään esikuvaan.¹⁹ Käytän tutkielmassani termejä aihe ja teema kuitenkin kirjallisuustieteen hengessä: aihe on teoksen päällepäin näkyvä, jokseenkin yksiselitteinen *sisältö*, kun taas teema on teoksen *sanoma*.²⁰ Esimerkiksi vanitas-maalausten aiheena ovat usein ruoka ja erilaiset esineet, mutta teemana elämän rajallisuus, katoavaisuus ja kuolema.²¹

Tapani käyttää termejä selkeyttää tekstiä, ja toisaalta kuvan ja tekstin tutkimisessa on muutenkin paljon samaa.²² Tässä tutkielmassa kaikkien käsittelemieni teosten aihe on ruoka ja sen materiaalisuus, mikä tulee annettuna näyttelyn

¹⁸ Kuusamo 2014b, 93.

¹⁹ Konttinen ja Laajajoki 2000, 16.

²⁰ Mikkola et al. 2008, 257; 262.

²¹ Vanitaksesta lisää luvussa 4.6.

²² Vrt. alaviite 42.

kautta. Teemat sen sijaan voivat olla tulkitsijasta riippuen mitä vain; itse päädyn luvussa 4.2 teemoihin *ihminen, yhteiskunta ja aika*.

Ruoka tulee kaikkien teosten aiheeksi, koska ne on esitetty ruoka-aiheisessa taidenäyttelyssä. On kuitenkin huomionarvoista muistaa, että taiteilijat eivät ole välttämättä työskennelleet ”ruokalähtöisesti”, vaan ruoka on saattanut olla vain yksi sopivalta tuntuva materiaali tai kuva-aihe muiden joukossa. Esimerkiksi Johanna Mattilan töistä (kuva 3) ilmenee hänen opinnäytteessään, ettei ruoka ole alkuunkaan keskeisessä osassa niissä. Mattilan mukaan hänen lähtökohtiaan olivat ”paniikki, hysteria, seksuaalinen nautinto ja halu sekä vastenmielisyyden kokemus”.²³ En kuitenkaan keskity pohtimaan taiteilijoiden intentioita tutkielmassani tämän tarkemmin, niin kiinnostavaa kuin se olisikin.

2.3 Ruoan esittäminen

Ruoka on syötäväksi kelpaavaa ainetta, joka kehoon syömällä tai juomalla nautittuna ylläpitää elämää, antaa energiaa ja edistää kasvua.²⁴ Ruoka on luonteeltaan elollista, onhan se lähtöisin orgaanisesta luonnosta. Taiteesta puhuttaessa tästä seuraa paradoksin vaara; eihän taiteessa käytettyä ruokaa voi enää syödä, kuten ei myöskään ruokaa esittävää taidetta. En kuitenkaan paneudu tähän esteettis-filosofiseen kysymykseen tässä tutkielmassa.

Ruoka erotetaan yleensä juomasta koostumuksen perusteella: ruoka on kiinteää ja vaatii pureskelua, juoma on nestemäistä eikä vaadi pureskelua²⁵ – toki poikkeuksia on, esimerkiksi keittoruoat. Heponautan teosten joukossa ei ole juomaa käsitteleviä teoksia, ellei lasketa juomapakkauksia Merja Pitkäsén installaatiossa *Pelko* (kuva 4) ja kahvikuppeja Arto Korhosen *Viskaa Veks* –akvarelliveistoksessa (kuva 5).

Heponauta esitti nykytaidetta *ruoasta, ravinnosta ja ruokakulttuurista*. En kuitenkaan koe ongelmalliseksi puhua tutkielmassa vain ruoasta, koska ruoka ei synny tyhjiössä vaan siihen kuuluvat erottamattomasti sen tuotanto ja nykyään ainakin jossakin määrin myös arvolutaukset. Lihapullia syövä on esimerkiksi todennäköisesti tietoinen nykypäivän lihantuotannosta.

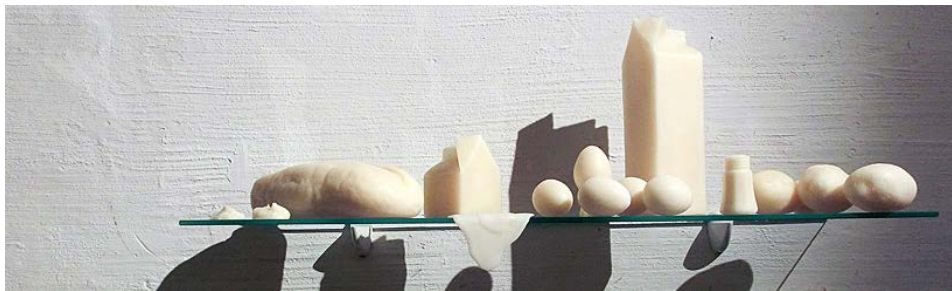
²³ Mattila 2014, elektr.

²⁴ Dictionary.com Unabridged 2015, elektr.

²⁵ Dictionary.com Unabridged 2015, elektr.

Kuva 3. Johanna Mattila, Mountain sarjasta Shivers 2013. Pigmenttivedos, akryyli.

Kuva 4. Merja Pitkänen, Pelko 2012. Vaha, steariini, lasi.

Kuva 5. Arto Korhonen, Viskaa veks 2014. 3-ulotteinen akvarelliveistos.

Monissa teoksissa on epäolennaista kokonaisuuden kannalta, mitä ruoka-lajia siinä esitetään; olennaista on, että teoksessa on ylipäättään ruokaa. Se miten ruoka esitetään teoksissa, vaihtelee. Erotan teoksista kolme erilaista tapaa representoida ruokaa: *todellisuuden tunnistava jäljittely*, *ruokaan viittaaminen siihen ilmeisellä tavalla liittyvien asioiden kautta* sekä *konteksti ja tilanne*. Erottelu on verrattain helppo tehdä, koska kaikki näyttelyn teokset ovat esittäviä eikä joukossa ole yhtään abstraktia työtä. Näen syyn tähän ruoan konkreettisuudessa, vaikka toisaalta ruoan elämää ylläpitävistä, energisoivista ja kasvua edistävästä ominaisuuksista voisi luoda kiinnostavia abstraktioita. Kyseessä ovat kuitenkin pohjimmaiset syyt miksi syömme ruokaa.

Todellisuuden tunnistettava jäljittely

Näyttelyn teoksista suurin osa esittää ruoan todellisuuden tunnistettavan jäljittelyn kautta. Taidehistoriassa ilmiötä kutsutaan nimeltään *mimesis* tai *imitatio*.²⁶ Kuten taiteessa yleensäkin, myös Heponautan teokset nojaavat yhden näköisyyteen (likeness). Koska taiteilijoiden havainnot ympäröivästä todellisuudesta poikkeavat väistämättä toisistaan, mimesiksessä onkin kysymys ”erilaisten jäljittelevien skeemojen” valikoimasta.²⁷ Sen vuoksi niin räikein värein maalattu *Porkey* (Jukka Huhta; kuva 6), neulottu *Univalmis* (Tytti Korin; kuva 7) kuin myös valokuvissa esitettävä ruoka mahtuvat tähän kategoriaan.

Ruokaan viittaaminen siihen ilmeisellä tavalla liittyvien asioiden kautta

Joukko teoksia viittaa ruokaan pakkausten kautta, mikä on varsin luonnollista; pakkaukset vaikuttavat kulutusvalintoihimme, ruoan säilyttämiseen, säilyvyyteen sekä tuotteen ekologiseen jalanjälkeen. Nämä teokset olivat näyttelyssä myös lähellä toisiaan. Joukoon lukeutuu Jani Leinosen teos *Hylättyjä ideoita Elovena-Mainoksiksi* (kuva 8), Riiko Sakkisen käsinmaalatut Talavera-keramiikkalautaset ja esineteokset (kuvat 9 ja 10) sekä Katja Tukiaisen leikkisästi nimetty pienesinesarja (*Would you beat me, Would you need me, Would you keep me, Would you feed me, Would you eat me*; kuva 11). Kategoriaan kuuluvat myös Arto Korhosen *Muuttukoon mullaksi* (kuva 12) ja *Muoviin kääriyt nautinnot* (kuva 13), joissa biohajoava jätöpussi ja ruokapakkaukset muovipussissa viittaavat syötyyn ruokaan.

²⁶ Kuusamo 2014a, 79.

²⁷ Kuusamo 2014a, 80.

Kuva 6. Jukka Huhtala, Porky 2012. Öljy kankaalle.

Kuva 7. Tytti Korin, Uunivalmis 2005. Esineteos.

Kuva 8. Jani Leinonen, Hylättyjä ideoita Elovina-mainoksiksi 2013 (yksityiskohta). Akryyli tuotepaketille. Teoksessa on leveys suunnassa 11 ja korkeus suunnassa viisi pakettia.

Kuva 9. Riiko Sakkinen, Freedom and Happiness 2014. Käsinmaalattu Talavera keramiikka.

Kuva 10. Riiko Sakkinen, Heinz mustard gas 2008. Esineteos.

Kuva 11. Katja Tukiainen; Would you need me; Would you keep me; Would you feed me; Would you eat me 2011. Suklaa ja paperi.

Would you heat me 2014. Akryylimassa, pahvi ja metalli.

Kuva 12. Arto Korhonen, Muuttukoon mullaksi 2014. Akvarelli.

Kuva 13. Arto Korhonen, Muoviin käärityt nautinnot 2013. Akvarelli.

Näyttelyssä kaksi teosta, Katja Luoton kirjontatyöt *Lisäaineiden lautasmalli* (kuva 14) ja *Sadonkorjuukalenteri* (kuva 15), viittaavat ruokaan siihen liittyvän tekstin kautta. Lisäaineiden lautasmallissa kirjoitetut e-koodit vievät ajatukset keskusteluun ruoan puhtaudesta, mutta toisaalta myös säilyvyydestä ja turvallisuudesta. Sadonkorjuukalenterissa kirjaillut ruoka-aineet on järjestelty agraariyhteiskunnan hengessä vuoden kierron mukaan.

Konteksti ja tilanne

Kun kyseessä on korostetusti ruoka-aiheinen näyttely, katsoja lukee teokset automaattisesti ruokaan liittyviksi. Tämän vuoksi myös teokset, joissa ei esitetä ruokaa tai siihen selkeästi liittyviä asioita, saavat aiheekseen ruoan. Mikäli nämä teokset kuitenkin esitettäisiin ilman ruokaa niiden yläotsikkona, yhteys teosten välillä ei välttämättä aukeaisi katsojalle. Yhteistä aihetta ei olisi mahdollista enää löytää, mutta ruoka voisi muodostua teosten teemaksi.²⁸

Tähän joukkoon lukeutuvat Johanna Lemettin kolme maalausta, *Liha*, *Liha II* ja *Rubo* (kuva 16), Pirjetta Branderin installaatio *Holidays in the Sun* (kuvat 17 ja 18) sekä Anu Tuomisen installaatiot *Aamutee*, *Hotelli meren rannalla ja Halalaisen pellon leipä* (kuva 19). Näistä kaikista löytyvät kuitenkin selkeät viittaukset ruokaan: Lemettin ja Tuomisen teoksissa se on teosten nimissä, Branderin installaatioissa paistettua kananmunaa muistuttavassa muodossa.²⁹ Olisikin ollut kiehtovaa, jos kontekstin voimaa olisi hyödynnetty tuomalla joukkoon teos tai teoksia, joilla ei ole päällisin puolin mitään yhteyttä ruokaan.

²⁸ Ks. Aihe ja teema luvussa 1.2.

²⁹ Branderin teoksessa kananmuna on esitetty niin, ettei sen ”ruokuus” (ks. viittaus Laakioon aikaisemmin tässä luvussa) ole enää itsestään selvää. Osittain ehkä materiaalista johdun muna näyttää muoviselta, kuin lelulta, minkä takia en lukenut installaatiota osaksi ryhmää 1.

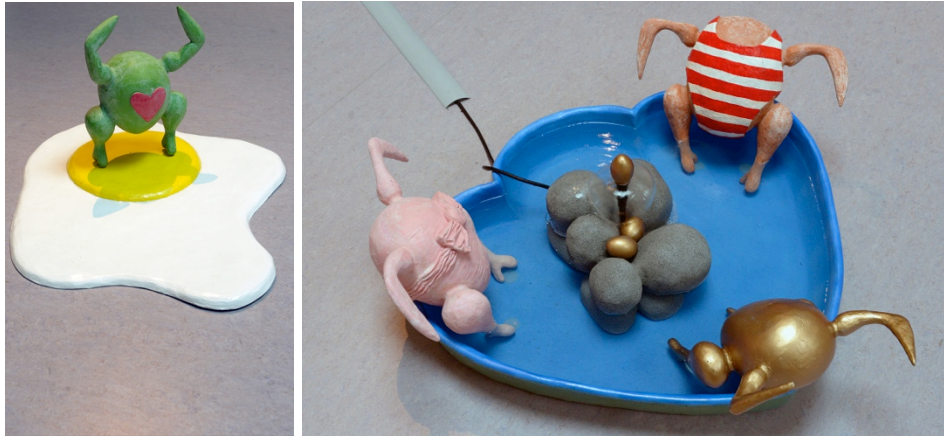
Kuva 14. Katja Luoto, Lisäaineiden lautasmalli 2013. Kirjontatyö kankaalle.

Kuva 15. Katja Luoto, Sadonkorjuukalenteri 2014. Kirjontatyö kankaalle.

Kuva 16. Johanna Lemettinen, Ruho 2011. Öljy kankaalle.

Kuva 17. Pirjetta Brander, Holidays in the Sun 2013 (yksityiskohta). Installaatio.

Kuva 18. Pirjetta Brander, Holidays in the Sun 2013 (yksityiskohta). Installaatio.

Kuva 19. Anu Tuominen, Hallaisen pellon leipä 2014. Installaatio: kivet (Pohjoinen Jäämeri, Sodankylä), lapio, pöytä.

3 Menetelmä

3.1 Taiteen tulkinnan demokraattisuus

Teoreettinen taustani perustuu taidehistorian kirjoihin, joissa käsitellään kuva-analyysiä nykytaiteen tulkinnassa samalla tavalla kuin hyödynnän sitä tässä tutkielmassa. Parhaiten tarkoituksiani palvelevat *Taide, kokemus ja maailma: risteyksiä tieteidenväliseen taiteiden tutkimukseen* (Heinonen Yrjö (toim.)), *Katseen rajat: taidehistorian metodologiaa* (Elovirta ja Lukkarinen (toim.)), *Kuvien tulkinta. Menetelmäopas kuvataiteen ja visuaalisen kulttuurin tulkitsijalle*. (Seppä Anita) ja *Taidetta tutkimaan: menetelmiä ja näkökulmia* (Waenerberg ja Kähkönen (toim.)). Kirjoista käyttämäni artikkelit on listattu kirjoittajien mukaan bibliografiaan.

Tutkielmani keskeisimpänä sisältönä ovat teoksista tekemäni tulkinnat. Päädyttyäni tähän metodiin, minua alkoi vaivata kysymys, mistä *oikeutus* tähän tulee. Voinko todellakin perustaa tutkielmani tulokset omiin tulkintoihini teoksista? Keskeisimmäksi avuksi osoittautui Helena Sederholmin *Tämäkö taidetta?* (2000), joka käsittelee laajasti nykytaidetta, sen vastaanottamista ja sitä, että jokaisella on todella oikeus esittää omat tulkintansa.³⁰ Sederholm painottaa kuitenkin argumentaation uskottavuutta: minun täytyy siis perustella löytöni ja päätelmäni mahdollisimman hyvin.³¹

Koska tulkinnat ovat henkilökohtaisia, tilanteesta riippuen voi olla paikallaan avata tulkitsijan omaa positiota. Se ei kuitenkaan ole helppoa: mitä kertoa, mitä jättää mainitsematta? Omassani suhteessani Heponauta-näyttelyyn lie-
nee keskeisintä henkilökohtainen kiinnostukseni ruokaa kohtaan ja sitä kautta tavallista suurempi mielenkiinto esitettäviin teoksiin. Lähtöasenteeni on positiivinen ja olen valmis antamaan teoksille enemmän aikaa kuin yleensä yhtä teosta kohden annan. Voi olla, että tämän vuoksi löydän teoksista enemmän kuin moni muu ja toisaalta tulkintani saattaa olla syvällisempää ja henkilökohtaisempaa. Se, olenko käyttänyt positiotani oikein ja viisaasti tässä tutkielmassa, jää lukijan arvioitavaksi.

³⁰ Sederholm 2000, 18, 19, 29, 50, 64, 140, 183.

³¹ Sederholm 2000, 19.

3.2 Aineisto – Heponauta-näyttelyn teokset

Työskentelen aineistolähtöisesti materiaalinani Hyvinkään taidemuseossa 6.6.-14.9.2014 esillä olleen ruoka-aiheisen Heponauta-näyttelyn nykytaideteokset.³² Kävin itse tutustumassa näyttelyyn 12.9.2014 ja valokuvasin teokset.³³ Niistä osa oli hyvin tuoreita, vuodelta 2014, ja muutenkin suurin osa (51) ajoittui vuosille 2011-14. Hieman vanhempia teoksia vuosilta 2003-2009 oli yhteensä 15. Mielestäni noin kymmenen vuoden sisällä tehtyjä teoksia voi ongelmitta esittää rinnakkain tämän kaltaisessa näyttelyssä. Sen sijaan tästä aika-akselista huomattavasti poikkeavat työt herättävät enemmän kysymyksiä. Maria Dunckerin *Siinaus*-installaatiosta mainitaan, että siitä on versioita vuodesta 1996 lähtien (kuva 20). Ehkäpä *Siinaus* on installoitu niin moneen otteeseen, että näyttelyn kokoajat kokivat tärkeäksi tuoda sen myös Heponautaan. Toinen vaihtoehto on, että mukaan haluttiin jokin monia elementtejä yhdistävä installaatio ja *Siinaus* täytti vaatimukset.

Joukosta ajallisesti eniten erottuvat teokset ovat valokuva Teuri Haarlan *Maatuma*-teoksesta (1993; kuva 21) ja kymmenen valokuvan sarja hänen muista ympäristöteoksista vuosilta 1999-2003. Epäilen, että ne on valittu mukaan, jotta kokonaisuuteen tulee myös ympäristötaideteoksia. Ne kieltämättä sopivat hyvin ruoka-aiheiseen näyttelyyn. Valokuvat ovat kuitenkin vain kalpeita representaatioita alkuperäisistä teoksista ja en siksi kiinnittänyt niihin paljoa huomiota – lukuun ottamatta *Maatuma*-teosta. Ymmärrän sen mukana olon, olihan se aikanaan esillä keskeisellä paikalla Ateneumin tontilla. Koska se noteerataan myös *Maan kuvassa*³⁴, kyseessä lienee merkittävä teos Suomen ympäristötaiteen historiassa. Vaikka teosten tekoajankohtia vertailemalla *Maatuma* erottuu muista, se ei ole Heponautan kokonaisuuden kannalta muita teoksia merkittävämpi.

³² Näyttelyssä oli esillä myös kaksi Hollantilaista asetelmamaalausta, Giuseppe Reccon (1634-1695) *Kala-asetelma* ja tuntemattoman *Asetelma* 1700-luvulta taidehistoriallisina referensseinä. Ne eivät kuitenkaan ole osa aineistoani, koska olen rajannut sen nykytaiteeseen.

³³ Minulla oli aavistus, että saattaisin hyödyntää näyttelyä kandidaatin tutkielmassani. Ajatuksen taustalla lienee positiivinen ennakkokäsitykseni näyttelystä. Näyttely vaikutti monipuoliselta ja kattavalta ja taiteilijoiden joukossa oli monia jotka koen kiinnostavaksi, esimerkiksi Jani Leinonen ja Iiu Susiraja.

³⁴ Rinne 1995, 76.

Kuva 20. Maria Duncker, Siunaus, versioita vuodesta 1996. Installaatio.

Kuva 21. Teuri Haarla, Maatuma-puisto Helsinki 1993. Valokuva.

Koska minulla ei ollut mitään tiettyä agenda silloin kun tutustuin näyttelyyn, saatoinkin kokea sen omalla tyylilläni ja muodostaa siitä vapaasti ensivaikutelman. Tutustuin ensin tarjolla olevaan tietoon, tässä tapauksessa näyttelytiedotteeseen ja taiteilijoiden lyhyisiin esittelyihin.³⁵ Kiersin teokset läpi tutkien tarkemmin vain niitä, jotka herättivät mielenkiintoni ensisilmäyksellä tai jotka olivat ennestään jostakin yhteydestä tuttuja. Yksittäisten teosten ja näyttelykokonaisuuden syvällinen pohtiminen jäi hetkiin, jolloin kokemukset syystä tai toisesta palaavat mieleeni.

Aineiston ollessa varsin laaja, keskityn teoksiin, jotka puhuttelevat minua eniten ja tuntuvat täten merkityksellisimmiltä. Kiinnostukseni on semioottisessa hengessä siinä minkälaisia merkityksiä kuvat eli nykytaideteokset saavat erityisessä temaattisessa kontekstissa, joka on ruoka.³⁶ Vaikka kävin myös Ruokanäyttelyssä Tampereella, päätin keskittyä vain Heponauta-näyttelyyn, koska aineistosta tuli jo näin kyllin laaja ja toisaalta koska Heponauta oli tasapainoinen kokonaisuus.

3.3 Analyysi – teemoittelu ja kuva-aineiston luenta

Aineiston analyysimenetelmänä on laadullinen, ilmiöpohjainen kuva-aineiston luenta. Sitä voi nimittää sisältöanalyysiksi taidehistoriallisessa mielessä. Taideteorian ja visuaalisen kulttuurin tutkijan, professori Anita Sepän, mukaan se ”tarkoittaa yleensä vapaamuotoista ja subjektiivista kuvien tulkintaa, joka ei noudata mitään tiettyä tutkimusmenetelmää.”³⁷ Taidehistorian professori Annika Waenerberg puolestaan kirjoittaa, että yhtä oikeaa tapaa tehdä tutkimusta ei ole, vaan oma aineisto täytyy tuntea, kysymykset on löydettävä itse ja menetelmä on punnittava niiden perusteella.³⁸

Kuva-aineiston luennan apuna käytän teemoittelua, joka helpottaa aineiston tulkintaa ja heterogeenisyyden sulatteleminen. Yleisesti ottaen teemoittelu tarkoittaa aineiston ryhmittelyä ja pilkkomista siitä toistuvasti löytyvien aiheiden mukaan. Lukumääriä olennaisempaa on teemojen sisältö. Teemojen muodostamista ja ryhmittelyä seuraakin sisältöjen yksityiskohtaisempi tarkastelu.³⁹ Teemoitteluun liittyy muitakin vaiheita, mutta itse teen vain yllämainitun.

³⁵ Näyttelytiedote on luettavissa myös verkossa, ks. Bibliografiassa kohta Hyvinkään Taide museo. *Heponauta-näyttelyn lehdistötiedote*. Taiteilijoiden lyhyet esittelyt olivat sekalainen kokonaisuus tietoa taiteilijoiden koulutuksista, aiemmista näyttelyistä ja tavoista työskennellä, mutta siinä ei ollut tutkielmani kannalta mitään oleellista, minkä vuoksi en ottanut sitä lähteekseni.

³⁶ Palin 1998, 125.

³⁷ Seppä 2012, 212.

³⁸ Waenerberg 2012, 10.

³⁹ Kajaanin ammattikorkeakoulu (elektr.); Jyväskylän yliopiston Koppa (elektr.).

Esittelen luvussa 4.1 teemat, jotka nousevat teoksista toistuvasti esiin niitä tarkastelemalla, niistä keskustelemalla ja näyttelystä kirjoitettuja artikkeleita lukemalla.⁴⁰ Ne ovat *yhteisö, aika, ajankuva, kulutuskritiikki, sukupuoli, kehoisuus ja nautinto* sekä *globalisaatio*. Tämä teemoittelu nojaa etupäässä aiempaan tietämykseeni ja tutkijan intuitioon, mutta liitän siihen mukaan joitakin lähdetekstejä.

Luvussa 4.2 pureudun löytämiini teemoihin etsimällä teoksista lisää kertomuksia, vertauskuvia ja yhtäläisyyksiä. Kiteytän seitsemän teemaa kolmeksi, *ihminen, yhteiskunta ja aika*, ja tuon teosten rinnalle lisää lähdemateriaalia. Keskeisintä läpi tutkielman on kuitenkin se, mitä kuvat itsessään kertovat. Luen kuvia poststrukturalistisessa hengessä: tekijän intentio ei ole keskeisin, vaikka tekijällä on merkitystä.⁴¹ Kiinnostavinta on se, mitä katsoja-kokija kuvista löytää.⁴² Tässä korostuu myös katsomisen performatiivisuus; teosta katsoessa se tapahtuu aina uudestaan tilannesidonnaisesti. Käsitys katsojan ja kokijan roolista suhteessa tekijään ja tekoprosessiin teoksia tulkittaessa on elänyt ja elää jatkuvasti.

Kuvien tulkintaan liittyy suuri joukko kiinnostavia teorioita. Taidehistorian tutkijatohtori Katve-Kaisa Kontturi kirjoittaa tekstuaalisesta, tilallisesta ja materiaalisesta käänteestä kuvan tulkinnassa.⁴³ Tekstuaalisuutta painottava ote liittyy niin kutsuttuun tekijän kuolemaan, jossa valta tulkinnoista siirtyi tekijältä katsojalle.⁴⁴ Tilallisuus liittyy nykytaiteen uusiin toimintatapoihin kuten installaatioihin ja katsoja-kokijan liikkumiseen suhteessa niihin. Materiaalinen suuntaus puolestaan muistuttaa, että ilman tekijää ja prosessia teoksia ei olisi olemassa. Koska jo tulkintatavoissa on näin erilaisia painotuksia, tutkimusmateriaalistani voisi tehdä myös monenlaisia muita tulkintoja kuin ne, joihin itse päädyn. Pyrin tasapainoon, mutta kuvan luenta ei ole koskaan kaiken kattava, vaan sulkee aina myös joitakin vaihtoehtoja pois.

⁴⁰ Löysin Internetistä kolme lehtijuttua, jotka liittyvät näyttelyyn. Maaseudun Tulevaisuudessa ja Helsingin uutisissa oli varsin samantyyppiset jutut, mutta Helsingin Sanomissa artikkeli oli varsin mielenkiintoinen. Siinä toimittaja Kaisa Viljanen vei Helsingin Yliopiston ruokakulttuurin professorin Johanna Mäkelän näyttelyyn keskustelemaan sen sisällöistä. Ks. juttujen tarkemmat tiedot bibliografiasta.

⁴¹ Kontturi 2014, 123.

⁴² Näkemys on lähtöisin poststrukturalisti Roland Barthesin esseestä Tekijän kuolema (suom. 1993 teoksessa Tekijän kuolema, tekstin syntymä). Lyhyeen esseeseen viitataan lähes aina kun puhutaan kuvien luennasta, etenkin jos kyseessä on semiotiikka, vaikka essee keskittyy kirjoitettuun tekstiin ja kirjallisuuteen.

⁴³ Kontturi 2014, 123.

⁴⁴ Barthes 1993.

4 Ruoka, taide ja aika

Tässä luvussa avaan Heponautan ruoka-aiheisten taideteosten teemoittelu-prosessin paneutuen etenkin löytämäni aika-teemaan. Teemoitteluni on kaksitasoinen: esittelen ensin löytämäni seitsemän teemaa ja sen jälkeen kolme niiden avulla löytämäni suurempaa teemakokonaisuutta. Tutkielman prosessiluonteesta vuoksi koen tärkeäksi avata molemmat vaiheet, jotta lukija voi tehdä omat arvionsa niin teemoista kuin päätelmistäni.

Etsiessäni teoksista teemoja kiinnitin ensimmäisenä huomiota niiden toistuviin kuva-aiheisiin, sävyihin (vakava – hupaisa) ja tunnetiloihin (iloinen – surullinen). Sen sijaan ripustuksesta en saanut apua teemojen etsimiseen. Silmäni etsivät asioita, jotka mielessäni liittyvät ruoan ja syömisen syvällisempiin merkityksiin. Tällaisia ovat kohtaaminen ruoan äärellä ja hyvän ruoan voimauttava vaikutus. Ruokaan liittyy paljon arvoja ja asenteita jotka aiheuttavat loputonta kompromissien tekoa ruokakaupassa maukkaan, terveellisen, eettisen, ekologisen ja edullisen välillä. Kiehtovia ovat myös ruokaan liittyvät myyjit alkaen Eevasta ja omenasta sekä ruokaan liittyvät (usein varsin kummallisetkin) trendit kuten avokadopasta.⁴⁵

Esille nousseet seitsemän teemaa ovat *yhteisö* (neljässä teoksessa), *aika* (yhdeksän), *ajankuva* (18), *kulutuskritiikki* (25 sekä Teuri Haarlan kymmenen valokuvan kokonaisuus), *sukupuoli* (kuusi), *kehoisuus ja nautinto* (11) sekä *globalisaatio* (11). Yksi teos voi luonnollisesti edustaa useampaa kuin yhtä teemaa. Seuraavaksi avaan, miten ymmärrän kunkin teeman ja mitä koen siihen liittyvän taideteosten kannalta.

4.1 Ruoka-aiheisen taiteen teemat

Yhteisö

Yhteisö tarkoittaa tutkielmassani ruoan ja syömisen yhteisöllistä ja sosiaalista puolta. Georg Simmelin mukaan kaikille ihmisille yhteinen tarve syödä ja juoda synnyttää aterian sosiologisen muodostuman. Ruokailu on usein sosiaalinen tapahtuma, joka tuo tuttuja ja tuntemattomia ihmisiä yhteen, vaikei-

⁴⁵ En voinut vastustaa kiusausta mainita avokadopastaa, 2010-luvun suurta suomalaista trendiruokaa. Yksinkertainen pastaresepti levisi Hanna Gullichsenin ruokablogista Helsingin Sanomien ruokasivujen kautta suuren yleisön tietoisuuteen. Nyt, pari vuotta myöhemmin, se on jo nyt auttamattoman *passé*: viimeisyksisessä tutkimuksessa se nimettiin tylsimäksi ruoaksi! Helsingin Sanomat 4.12.2014. <http://www.hs.fi/ruoka/a1417664973422> luettu 18.3.2015.

heillä välttämättä ole yhteisiä intressejä.⁴⁶ Yhdessä syöminen on parhaimmillaan nautinto, toisinaan vain rutiini. Ruoalla on monissa uskonnoissa suuri merkitys ja niin häiden kuin hautajaisten jälkeen kokoonnutaan yhteisen pöydän ääreen.

Katja Tukiaisen ja Riiko Sakkisen maalausparissa *Happy Candy Day* ja *Happy Doomsday* (kuvat 22 ja 23) on Tukiaisen tyyllille tyypillisiä söpöjä tyttöjä koontuneina kakun ääreen. Tytöt ovat jostakin syystä kerääntyneet yhteisen kakun äärelle, vaikka he kaikki vaikuttavat olevan omissa maailmoissaan. *Candy Day* on ehkä jokin elämän onnellisista päivistä, kuten häät, kun taas *Doomsday* voisi olla hautajaiset. Tilaisuuden juhlinnan tai muistelun kohde yhdistää tytöt hetkeksi, mutta niin tekee myös pöydälle katettu ruoka, tässä tapauksessa kakku. Se, että kaksi taiteilijaa on tehnyt teokset yhdessä, antaa tähän vielä oman tasonsa.

Aika

Aika liittyy vahvasti ruokaan ja siihen miten siitä puhumme. Maanviljelyssä ruoan tuotanto rytmittää vuoden, nykyään meillä on fast-food, slow-food ja minuuttipuuro. Ruoka-aiheiset teokset tarkastelevat kiinnostavasti ajan kulumista ja pysähtymistä, hetkellisyyttä, prosessia ja jatkumoa, viitaten myös Vanitas-perinteeseen.

Saara Ekströmin videoteos *Domestic Nature Morte* (kuva 24) kuvaa toistolla yhä uudestaan ja uudestaan tomaattien kypsymisen ylikypsiksi ja lopulta niiden homehtumisen. Teos muistuttaa, että on osattava odottaa tarpeeksi kauan oikeaa hetkeä. Ei kuitenkaan pidä odottaa liikaa, koska jossain vaiheessa kauneus muuttuu vastenmieliseksi, kelvottomaksi ja jopa terveydelle vaaralliseksi.⁴⁷

Ajankuva

Ajankuvalla tarkoitan tutkielmassa nykyhetken tarkastelua ja kommentointia ruoan kautta: ruoan suhdetta yhteiskunnalliseen todellisuuteen, sen muutoksiin, arvoihin ja asenteisiin. Muutamassa vuosikymmenessä monen suomalaisen ruokapöydästä on tullut yltäkylläinen, mutta toisaalta 1990-luvun lama pakotti ihmisiä leipäjonoihin, jotka tulivat jäädäkseen.⁴⁸ Ruoalla erottumisen voi linkittää arvojen kovenemiseen ja syömishäiriöt mielenterveysongelmien

⁴⁶ Simmel 2005, 113.

⁴⁷ Viljanen 2014, elektr.

⁴⁸ Viljanen 2014, elektr.

Kuva 22. Katja Tukiainen ja Riiko Sakkinen, Happy Candy Day 2011. Öljy kankaalle.

Kuva 23. Katja Tukiainen ja Riiko Sakkinen, Happy Doomsday 2011. Öljy kankaalle.

Kuva 24. Saara Ekström, Domestic Nature Morte 2004. Video 20min, AV-arkki

yleisyyteen. 2010-luvun ihmisen voi nähdä pinnallisena⁴⁹ ja vaikka ruokaa on yltäkyläisesti, sairastumme syömiseen.

Toisaalta ajankuva on kategoriana ongelmallinen, koska kaikki nykytaide voidaan nähdä ajankuvana. Ajankuva voisi toimia myös jonkinlaisena yläkäsitteenä kaikille teemoille, ja huomaan sijoittavani siihen teokset, jotka väistivät kaikkia muita kategorioita. Tällainen on esimerkiksi Henna Pohjolan kolmen veistoksen sarja (kuva 25). Nopealla vilkaisulla taidokkaasti tehtyjä ja koristeltuja kakkuja muistuttavat veistokset näyttävät herkullisilta, mutta toinen vilkaisu paljastaa karun todellisuuden. Kaunis kermakaari ei olisi mahdollinen ilman sisäistä tukirakennetta, suklaakakun keskellä oleva lasipysti paljastaa nopeasti syömäkelvottomuutensa ja *Lucky*-teoksen kakkuun on saatu volyymia polyuretaanilla, eikä leipuri ole edes vaivautunut peittelemään sitä kuorutteen alle. Kun nykypäivänä haluamme paljon, halvalla ja nopeasti, ei laadulle jää sijaa. Tämä voi olla kohtalokasta, kun kyse on siitä, mitä syömme.

Kulutuskritiikki

Kulutuskritiikki on paikallaan, kun omavaraisuus ruuan suhteen on kadonnut ja siitä on tullut osa globaalia talouspeliä. Kärjistäen ekologisuudelle ja eläinten oikeuksille jää monesti liian vähän tilaa markkinoiden myydessä meille ruokaa, joka on kaukana terveellisestä. Heponautan teosten joukossa teema on suosittu. Useat teokset kannustavat pohtimaan, miten oikeutamme itsellemme lihansyönnin ja hiilijalanjäljen, jonka hinnalla saatavillamme on tuoreita eksoottisia hedelmiä ympäri vuoden. Esimerkiksi Susanna Autio on inhimillistänyt installaatioissaan *Happy Meal* (kuva 26) ompelemansa lihakimpaleet, makkarat ja pihvit liittämällä niille silmät muistuttaakseen, että ne ovat alun perin elävistä eläimistä.⁵⁰

Pelkästään Jani Leinosen nimen näkeminen taiteilijalistassa sai minut oletta-
maan jotakin hyvin kulutuskriittistä; kaikki aiemmat näkemäni Leinosen teokset ovat olleet veikeitä mutta erittäin kriittisiä. Hän hyökkää jo statementissaan voimakkaasti kapitalismia vastaan, erityisenä silmätikkunaan suuret ruokayhtiöt kuten McDonald's.⁵¹ Myös Heponautassa Leinosen teokset, *Cosplay* (kuva 27) ja *Hylättyjä ideoita Elovena-mainoksiksi* (kuva 8), ovat kulutuskritiikkiä parhaimmillaan: samaan aikaan tutkivia, kommentoivia, pohtivia ja ironisoivia.

⁴⁹ Viljanen 2014, elektr.

⁵⁰ Viljanen 2014, elektr.

⁵¹ Leinonen, elektr.

Kuva 25. Henna Pohjolan kolmen veistoksen sarja. Lucky 2013. Sekatekniikka, betonivalu, akryylimassa, polyuretaani; Special chocolate 2013. Sekatekniikka, betonivalu, akryylimassa; Congratulations, well done! 2013. Sekatekniikka, betonivalu, akryylimassa

Kuva 26. Susanna Autio, Happy meal, liharuokaa silmillä 2008. Installaatio.

Kuva 27. Jani Leinonen, Cosplay 2014. Huopa, kangas, vaahtomuovi.

Sukupuoli

Sukupuoli, feminismi ja seksuaalisuus ovat mahdottomia sivuuttaa tulkittaessa ruoka-aiheista taidetta; teema on yksi eniten esiin nousevista ja monesti parhaiten mieleen jääviä. Ruoka onkin keskeisimpiä teemoja feministisessä nykytaiteessa.⁵²

Heidi Romon vahvoissa valokuviissa sarjassa *Backstage Menu* (kuvat 28-31) nousee esiin keittiö voimakkaasti sukupuolittuneen tilana ja naisen paikka siellä.⁵³ Kuvien naisten suhde ruokaan vaihtelee iloisen leikkisästä raivoisan alistuneen kautta passiivisen lamaautuneeseen. Ulkonäköpaineet ja ristiriidat läpäisevät kuvat: herkutella saa, mutta on varottava, ettei se näy vyötäröllä. Visuaalisen kulttuurin tutkija Annamari Vänskä on kirjoittanut Romon kuvista artikkelissaan *Nainen, ruoka, koti. Pirjetta Branderin ja Heidi Romon teokset vikuroidina naisuden esityksinä*.⁵⁴ Huomaan päätyneeni varsin samankaltaisiin tulkintoihin jo ennen kuin luin artikkelin. Palaan Vänskän artikkeliin ja omiin näkemyksiini luvussa 3.3.

Kehollisuus ja nautinto

Kehollisuus ja nautinto liittyvät olennaisesti syömiseen. Koemme syömämme ruoan kehollamme, jonka nautinto ohjaa monesti valintojamme. Kehollisuus ja nautinto liittyvät vahvasti sukupuolen teemaan, ja ainakin feministinen kuvanlukija luultavasti yhdistäisi nämä teemat suoraan yhdeksi. Nautinnot tekevät kohtuudella hyvää mielelle, mutta yliannostuksina vaikutus kääntyy päällelleen ja niistä on haittaa keholle.

Iiu Susirajan teos *Makeanhimo* (kuva 32) koostuu lattialle asetelluista rotanloukuista, joista jokaisessa on pullapitko. Suurin ja tunnetuin osa Susirajan tuotantoa ovat omakuvalliset valokuvateokset. Monessa niistä hän asettaa kehonsa esille koomisessa suhteeseen ruokaan.⁵⁵ Luen myös *Makeanhimon* eräänlaiseksi omakuvaksi. Siinä pullapitkot ovat nautintoihin langenneita ihmisiä, joista Susiraja itse on yksi. Ympäristö rankaisee heitä rotanloukkujen muodossa.

⁵² Vänskä 2006, 146.

⁵³ Mm. Outi Kallio kirjoittaa väitöstutkimukseensa liittyvässä artikkelissaan *Saako ruoalla leikkiä?*, kuinka naisellisen vallan keskittymä on edelleen helpointa rakentaa keittiöön. Teoksesta Hautala-Hirvioja, Kallio ja Koivurova (toim.) *Avauksia taidekasvatuksen tutkimukseen*. Helsinki 2008.

⁵⁴ Vänskä 2006, 141-153.

⁵⁵ Susiraja, elektr.

Kuva 28. Heidi Romo, Backstage Menu 2 2003. Kromogeeninen valokuva MDF-levylle.

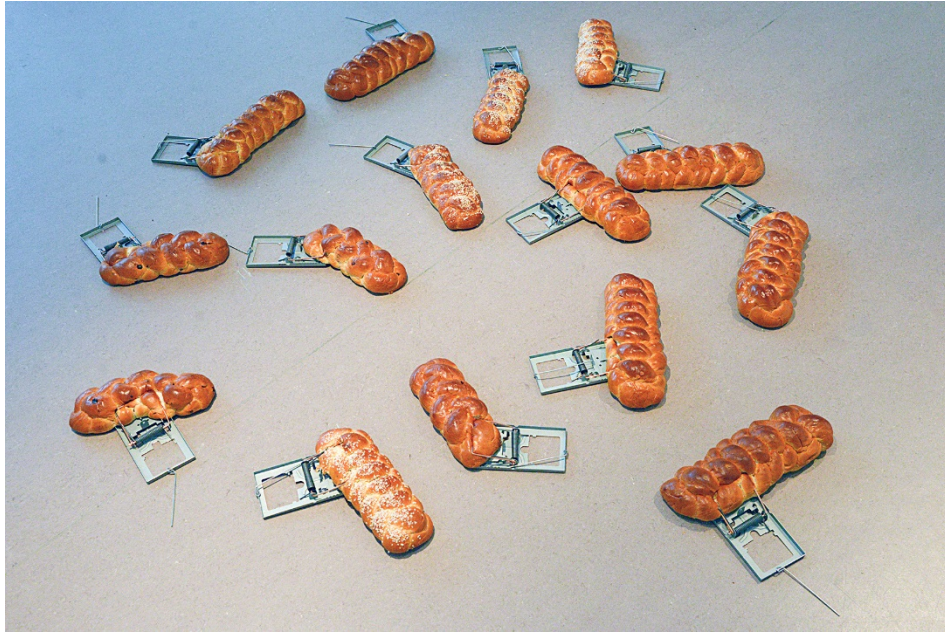
Kuva 29. Heidi Romo, Backstage Menu 3 2003. Kromogeeninen valokuva MDF-levylle.

Kuva 30. Heidi Romo, Backstage Menu 4 2003. Kromogeeninen valokuva MDF-levylle.

Kuva 31. Heidi Romo, Backstage Menu 5 2003. Kromogeeninen valokuva MDF-levylle.

Kuva 32. Iiu Susiraja, Makeanhimo 2014. Installaatio, vehnäpötköt, rotanloukut.

Kuva 33. Marina Ekroos, Quiche Lorraine 2011. Pigmenttivedos, fotosec.

Globalisaatio

Globalisaatio koskettaa ruokaa siinä missä muitakin elämänalueitamme. Nykyään kiinalaiset ravintolat ja markettien eksoottiset elintarvikkeet ovat arkipäivää, vaikka moni suomalainen maistoi tuoreita eksoottisia hedelmiä ensimmäistä kertaa vasta 1950-luvulla.⁵⁶ Monikansalliset brändit ja ruokakulttuurien fuusioituminen ovat tätä päivää. Niihin tulee suhtautua kriittisesti sillä monikansallinen ruokapolitiikka on monin paikoin epäonnistunut. Tästä globalisaation nurjasta puolesta esimerkkinä toimii moni myös kulutuskritiikin alle asettuva teos, esimerkiksi Leinosen *Cosplay* (kuva 27), jossa suomalaisille tutujen brändimaskottien puvut on ripustettu seinälle riviin. Suomea joukossa edustaa Leinosen taiteen vakiokasvo Elovena-tyttö, loppu on kansainvälinen: Tony the Tiger (Kellogg's), Ronald McDonald (McDonald's) ja Kinder Surprisen maskotti. Kansainvälinen kolmikko on suomalaisille tuttu, vaikka niiden edustavat elintarvikkeet ovat monipuolisen ruokavalion näkökulmasta täysin tarpeettomia ja epäterveellisiä.

Aiheen positiivisemmasta puolesta esimerkkinä on Marina Ekroosin *Quiche Lorraine* (kuva 33), jossa globalisaation vaikutusta ei ensi silmäyksellä huomaa muusta kuin nimestä. Kuvassa valmistettava piiras muistuttaa suolaista leivonnaista, jota Suomessa nimitetään useimmiten kinkkupiirakaksi. Nimi *Quiche Lorraine* viittaa Ranskaan; *quiche* tarkoittaa ranskaksi suolaista piirakkaa ja *Lorraine* on alue maan koillisosassa. Piiraan taustaa on myös Saksassa: Lorrainen alue on kuulunut vuoroin Ranskalle ja Saksalle, ja *quiche*-sanan alkuperä on saksan kakkua tarkoittavassa sanassa *Kuchen*.⁵⁷ Kulttuurit limittyvät toisiinsa ruoissa, vaikka niitä syövät kansat eivät ole aina välttämättä hyvissä väleissä keskenään.

4.2 Suuret teemakokonaisuudet

Edellisessä luvussa esittelemästäni seitsemän teeman joukosta hahmottuu kolme suurempaa kokonaisuutta: **ihminen**, **yhteiskunta** sekä **aika**. Monet kulutuskriittiset teokset liittyivät myös globalisaatioon muodostaen yhteiskunnallisia kannanottoja; monet kehollisuuteen ja nautintoon liittyvät teokset linkittyivät sukupuoleen esittäen erilaisia ihmiskuvia; monet aikaan liittyvät teokset ovat myös ajankuvia. Tiukat teemarajat ylittävät teokset osoittautuvat mielenkiintoisimmiksi ja liian yksityiskohtainen luokittelu tuottaisi väkinäisen

⁵⁶ Mäkelä 2004, 362.

⁵⁷ Online Etymology Dictionary, elektr.

lopputuloksen. Näistä kolmesta kokonaisuudesta aika näyttäytyy minulle mielenkiintoisimpana, joten paneudun siihen luvuissa 4.3 - 4.6. Ihmiseen ja yhteiskuntaan liittyvistä teoksista ja niiden muodostamista kokonaisuuksista kirjoitan lisää seuraavaksi.

Ihminen

Heponauta-näyttelyn teoksissa lähestytään monipuolisesti ihmistä ruoan kautta. Kun teoksia katsoo joukkona, voi erottaa ihmisen, joka on ruumiillinen ja sukupuolinen. Sen toimintaa ohjaa nautintojen tavoittelu, mutta toisaalta yksilö asettuu joukoksi yhteisöä. Vaikka tämä puoli on keskeinen, näkyy se vain muutamissa teoksissa. Ympäriämme olevat ihmiset myös mahdollistavat ruumiillisten ja sukupuolisten seikkojen tarkastelun, koska ne havainnollistuvat meille vertailun kautta. Ruumiista puhuttaessa lihavuus ja laihuus ovat suhteellisia käsitteitä. Myös sukupuoli on suhteellinen käsite: monet naisten ominaisuudet ovat perinteisesti määrittyneet eroina suhteessa miehuuteen ja päinvastoin.

Heidi Romon valokuvat sarjasta *Backstage menu* (kuvat 28-31), esitetty myös nimellä *Keittiö ja pukuhuone*⁵⁸, osuu sukupuolisuuden, kehollisuuden ja seksuaalisuuden ytimeen – siis hyvin pitkälti ihmisyyden ytimeen. Annamari Vänskä kirjoittaa, että sarjaa voi tulkita kriittisenä kommenttina ”kaupallisen kuvakulttuurin tuottamaan naiseuteen.”⁵⁹ Vänskan mukaan mainoskuvien esitetiikkaa hyödyntävä sarja korostaa sukupuolia sosiaalisina konstruktioina. Mainoskuvastossa ruoka on symboli, jolla vihjataan seksuaalisuuteen – siihen ei koskaan viitata suoraan. Vaikka Romon kuvissa *aiheena* näkyy vain nainen, on myös mies läsnä niissä *temaattisella tasolla*.⁶⁰

Vänskan mukaan ruoka on nostettu näkymättömistä ruumiin sisältä näkyville, ruumiin pinnalle, mikä vikuroi ruokakeskeistä, heteronormatiivista naiskäsitystä vastaan.⁶¹ Ruoan ja ihmisen rajat liikkuvat ja limittyvät toisiinsa *olet mitä syöt* – sanonnan hengessä. *Backstage menun* kuvissa naisen iholle tulevat pullat, piirakat ja vihannekset ovat *ihmisiä*, jotka eivät kunnioita muiden kehollisen itsemääräämisoikeuden rajoja ja tukevat olemassa olevaa sukupuolijärjestelmää estäen sen dekonstruktion. Toisaalta etenkin kuvissa *Backstage menu 4* ja *5* naishahmo puolestaan on *ruokaa*, tarjolla halukkaalle. Ruoan ja ihmisen monitahoinen roolileikki tekee Romon kuvista vahvoja ja kiinnostavia.

⁵⁸ Vänskä 2006, 144.

⁵⁹ Vänskä 2006, 144

⁶⁰ Vrt. Aihe ja tema luvussa 1.2.

⁶¹ Vänskä 2006, 144-145.

Romon valokuvien ja monien muiden Heponautan teosten esittämä ihminen on monitulkintainen. Toisaalta ihminen on ympäristönsä uhri (kuva 30), toisaalta taas aktiivinen toimija (kuva 28). Ihminen voi asettua perinteisiin sukupuolirooleihin (kuva 31) tai kapinoida niitä vastaan (kuva 29). Tällaisia vastakohtapareja voi nimetä muistakin teoksista, mutta Romo esittää ne omaan silmääni kaikkein terävimmän. Näitä teoksia katsoessa katsojan oma positio nousee tavallistakin keskeisemmäksi, koska ne pakottavat katsojan pohtimaan, kumman tavan olla hän valitsee.

Yhteiskunta

Yhteiskunnalla tarkoitan tässä maailmaa, jossa ihminen elää; se sisältää kaiken ympäröivästä luonnosta sopimuksenvaraisiin rakenteisiin, kuten politiikkaan. Nykyaikasta puhuttaessa siihen sisältyy luonnollisesti myös kritiikki koettuja epäkohtia vastaan. Monipuolinen teema tulee esille näennäisen kevyesti Pirjetta Branderin akvarellissa *Jubla* (kuva 34). Joukko eksoottisia, jopa mielikuvituksellisia ruokalajeja on kokoontunut yhteen juhlimaan. Pöydällä valtaa pitävät meloneista ja muista hedelmistä sekä vihanneksista koostuvat personifioidut hahmot. Juhlinta ei tapahdu pöydän ääressä vaan pöydällä. Vaikka tunnelma on kevyt ja iloinen, mieleeni hiipii sitä varjostava kysymys. Mitä on vaadittu ensin näiden herkkujen tuottamiseen ja sen jälkeen niiden kuljettamiseen saman pöydän ääreen? Miten lajeja on jalostettu kestämään pitkät kuljetusmatkat ja -ajat ja kuka kaiken tarvittavan työn on tehnyt? Toisin kuin Branderin maalauksessa, tosielämässä ruoka ei tanssi itseään juhlapöydälle.

Kriittinen sävy voimistuu Tuuli Mukkan kollaasissa *Hedelmäkori* (kuva 35). Vaikka Mukkan sekatekniikalla toteuttama työ on tunnelmaltaan leikkisä, ei pidä antaa tämän osittain tekniikasta johtuvan seikan hämätä. Kuva-aihe on raju: nainen, jonka pää on verkkopussissa ja pään tilalla on meloni. Keskenään saman suuruiset pää ja meloni ovat ikään kuin vaihtaneet paikkaa, minkä luo niiden välille voimakkaan yhteyden. Ne ovat teoksen tulkinnassa erottamattomat. Melonipäinen hahmo on kuin sokea kuluttaja. Hän ei ymmärrä tai halua ymmärtää, mitä melonin tai minkään muunkaan eksoottisen elintarvikkeen tuominen hänen ulottuvilleen vaatii.

Kuva 34. Pirjetta Brander, Juhla 2011. Vesiväri paperille.

Kuva 35. Tuuli Mukka, Hedelmäkori 2012. Sekatekniikka, kollaasi.

Heidi Huovisen maalaukset *Kariniemen kuolleet pojat*, *Luomuteurastaja* ja *Tuomitut* (kuva 36) ottavat rajusti kantaa lihatuotantoon. En kuitenkaan pidä niitä kriittisinä, vaan syyttävinä. Teoksia katsovalle ei jää muuta mahdollisuutta kuin paheksua tehotuotantoa. Nämä ovat teoksia, joiden vuoksi näyttelyn nähtyäni koin sen saarnaavana, määräilevänä ja syylistävänä.⁶² Syy sävyeroon kriittisen ja syyttävän välillä on pohjimmiltaan *huumori*. Niin Branderin kuin Mukkankin teoksissa on mukana humoristisia sävyjä. Huumori pehmentää teosten sanomaa ja tekee ne helpommin lähestyttäviksi.

Heponautaan sisältyy myös teoksia, joissa tartutaan epäkohtiin syylistämättä. Neutraalin toteavan hengen, josta kirjoitin luvussa 2.1, saavuttavat Susanna Autio, Jukka Huhtala ja Katja Luoto. Aution veistokset *Kana* ja *Kukko* (kuva 37) on tehty vihannespapyruksesta ja lantusta. Ohuet vihannessiivut on präsätty, kuivattu paperimaiseksi ja muotoiltu linnuiksi. Teos esittää, että eläinten syömiselle on vaihtoehto: kasvien aiempaa luovempi ja monipuolisempi käyttö.

Huhtalan *Porky* (kuva 6) on pop-taiteen hengessä tehty maalaus porsaan irtopäästä omena suussa. Väri-ilottelun ansiosta maalaus etäännyttää välittömästä vastenmielisyydestä, joka ainakin itselleni nousee pintaan jos katson oikeaa tai realistisesti esitettyä kuolleen sian päätä. *Porkyn* edessä katsoja saa rauhallista tilaa pohtia sikojen syömistä ja muka hauskaa tapaa laittaa omena possun suuhun.

Luoton *Lisäaineiden lautasmalli* (kuva 14) on kirjontatyö kankaalle. Kirjomalla e-aineiden koodeja hauraalle kankaalle, Luoto saa ajattelemaan lisäaineiden käyttöä. Samalla tavalla kuin ompeleet pidentävät kankaan ikää, lisäaineet pidentävät tuotteiden säilyvyyttä ja parantavat niiden laatua. Järkevä suhtautuminen on tärkeää: ruokaa ei tulisi turhaan prosessoida, mutta toisaalta parempi säilyvyys on kiistatta kaikkien etu. Luoto ei ota kantaan kumpaankaan suuntaan. Teoksista jää tunne, että niiden tekijä arvostaa katsojan omaa ajattelua ja antaa taiteen puhua omasta puolestaan.

Mitä tästä kaikesta pitäisi jäädä käteen? Ehkäpä äidilliseen henkeen lausuttu neuvo, *tee hyviä valintoja*. Se ei ole helppoa senkään jälkeen, kun on nähnyt taiteen kautta esitettyä niitä sudenkuoppia, joita valintoja tehdessä kohtaa.

⁶² Kirjoitan välittömästä näyttelykokemuksestani luvussa 2.1; välittömässä kokemuksessa negatiiviset tunteet korostuvat positiivisia enemmän.

Kuva 36. Heidi Huovinen, Tuomitut 2011. Öljy kankaalle.

Kuva 37. Susanna Autio, Kukko 2014. Vihannespapyrus, lanttu.

4.3 Aika

Ruoka-aiheisen taiteen teemoista aika herätti minussa eniten kiinnostusta useasta syystä. Yhdistelmässä kytkeytyy hyvin konkreettinen ruoka hyvin abstraktiin aikaan. Toisaalta minut yllätti se, miten paljon aika liittyy ruoka-aiheeseen taiteeseen; etenkin sukupuoli, ruumiillisuus, kulutuskritiikki ja globalisaatio ovat lopulta varsin odotettavissa olevia teemoja.

Aika voidaan esimerkiksi määritellä fysiikan suureeksi, jolla on suunta.⁶³ Mo-niulotteista käsitettä voi lähestyä fysiikan lisäksi vaikkapa filosofian, tähtitieteen, historian, kulttuurihistorian, kulttuuriantropologian, sosiologian, henkilökohtaisen kokemuksen tai uskonnon kautta. Tässä tutkimuksessa lähestyn aikaa pääasiassa sitä kautta, miten nämä ajan eri puolet ilmenevät toisiinsa liittyneinä arjisessa elämässä ja keskustelussa. Jokapäiväisissä keskusteluissa on tapana sekoittaa surutta eri tiedonalojen näkemyksiä, enkä koe sitä tässä tapauksessa haitaksi, onhan ruokakin mitä arkisin asia.

Ajasta puhuttaessa nousee nopeasti esille kysymys, onko aikaa ylipäättään olemassa. Tämän kysymyksen esittää myös Ilkka Niiniluoto kirjoituksessaan *Ajan lyhyt filosofia*, antamatta siihen kuitenkaan selkeää vastausta.⁶⁴ Se, miten aika ymmärretään ja mitä siihen liittyy tässä tutkielmassa, pohjautuu Niiniluoton kirjoituksen lisäksi Sinebrychoffin taidemuseossa vuosituhatosen vaihtumista juhlistaneen aika-teemaisen näyttelyn *Yhdestoista hetki* yhteydessä julkaistuun kirjaan.⁶⁵ Kokosin kahdesta edellä mainitusta teoksesta keskeisiä aikaan liittyviä käsitteitä, jotka ovat ymmärrettävissä arkitietämyksen perusteella ja avautuvat kaikille kutakuinkin samalla tavalla. En siis pyri määrittämään aikakäsitettä spesifisti, vaan ikään kuin rajaan sen siihen liittyvien käsitteiden kautta käsitelläkseni aikaa Heponauta-näyttelyn ruoka-aiheisissa teoksissa.

Aikakäsitys voi olla *lineaarinen* eli *jatkuva* tai *syklinen*⁶⁶ eli kehämäinen. Ajan ja tapahtumien yleinen kolmijako on *mennyt* ja *menneisyys*, *nykyinen* ja *nykyisyys* sekä *tuleva* ja *tulevaisuus*.⁶⁷ Kun puhutaan yleisesti aikaan liittyvistä asioista joilla on alku ja loppu, voidaan käyttää termejä *ajallinen* ja *ajallisuus*. Tapahtumat voivat

⁶³ Markkanen 1999, 39.

⁶⁴ Niiniluoto 2000, elektr.

⁶⁵ Käytän kirjasta artikkeleja Ajasta kiinni (Markkanen), Aika – nolla vaiko ympyrä? (Koskikallio) ja Aika pakenee palaamatta (Keltanen), jotka on merkitty kaikki erikseen lähdeluetteloon. Näyttely oli esillä 31.12.1992–31.5.2000 ja se koostui 1500–1800-lukujen taiteesta ja esineistöstä.

⁶⁶ Koskikallio 1999, 58. Ajan käsittämisestä, käsitteellistämisestä ja sen kierrosta, ks. lisää Koskikallio 1999, 57–68.

⁶⁷ Koskikallio 1999, 61.

olla *samanaikaisia* tai ne voivat olla *peräkkäisiä*, jolloin niillä on *järjestys*. Kulu-
neen ajan määrä on *kesto*.⁶⁸ Sarja eteneviä toimintoja tai tapahtumia on *prosessi*,
mikä on keskeinen käsite myös monista nykyaikateoksista puhuttaessa.

Aika linkittyy teoriassa kaikkeen nykyaikateeseen, joten pyrin tarkkuuteen ra-
jauksen kanssa. Aika on läsnä nykyaikateessa neljäntenä ulottuvuutena pituu-
den, korkeuden ja leveyden lisäksi. Kolme viimeksi mainittua muodostavat
tilan ja aika mahdollistaa siinä liikkumisen.⁶⁹ Näyttelyssä on mukana useita
tila-ajallisia teoksia, ja toisaalta kaikki nykyaide voidaan nähdä tilallisena tilal-
lisesta katsontatavasta johtuen.⁷⁰ Rajaan tämän näkökulman aikaan pois tut-
kimuksestani, koska keskityn teemoihin, en metodeihin tai tekniikoihin.

4.4 Arjen ajasta taiteen aikaan

Arjessa ruoka rytmittää aikaa. Kun puhutaan maataloudesta, rytmitys tapah-
tuu vuoden pituisessa mittakaavassa. Jotta seuraavana kesänä olisi viljaa jota
korjata, täytyy edeltävänä syksynä ottaa jyviä talteen seuraavana keväänä kyl-
vettäväksi. Nykyään monilla ihmisillä sykli on vain vuorokauden pituinen,
mutta silti hyvin merkittävä ajan rytmittäjä. Useimmilla päivä alkaa aamupa-
lalla pian heräämisen jälkeen, lounasta nautitaan yhdessä työ- tai opiskelupa-
kalla ja illallinen syödään kotona yksin tai yhdessä. Aina ruoanlaitolle ei ole
aikaa, mutta kiireistä auttavat pikaruoka ja minuuttipuuro. Silloin kun haluaa
panostaa, voi rauhoittua slow-foodin äärelle.

Arto Korhosen *Viskaa veks* (kuva 5) menee arkisuudessaan melkein silmien
ohi. Teos näyttää take away -kupeista koostetulta tornilta, mutta toisella vil-
kaisulla huomaa, että jokainen kuppi on maalattu ja muotoiltu akvarellipape-
rille. Nykyajankuvana toimiva teos viittaa nykyhetkeen ja avautuu sitä tänä
päivänä katsoville. Tulevaisuuteen teos ei välttämättä yletä otettaan, sillä alati
muuttuvassa maailmassa take away -kupit voivat olla historiaa parin vuosi-
kymmenen päästä, syystä tai toisesta.

⁶⁸ Markkanen 1999, 40-43.

⁶⁹ Markkanen 1999, 40.

⁷⁰ ks. luku 5.

4.5 Aika näkyväksi

Marina Ekroosin valokuvat *Kuwareseptit*-sarjasta ovat jo pitkään kiehtoneet minua. Vaikka kuvat ovat syntyneet taidekontekstin ulkopuolella, ne on kuitenkin hyväksytty osaksi sitä hyvistä syistä.⁷¹ Teknisen taidokkuuden lisäksi kuvissa on ansiokas tapa esittää aikaa. Aikaan liittyvät keskeiset piirteet, samanaikaisuus, järjestys ja prosessi, tulevat kaikki näkyviksi Ekroosin kuvissa. Lisäksi ne ilmentävät oivallisesti lineaarista aikakäsitystä.

Minerva Keltasen mukaan taide on aina pohtinut, ”kuinka kuvata liikettä ja muutosta, kuinka kuvata itse aikaa.”⁷² Keltasen mukaan etenkin varhaisrenessanssin ja sitä vanhemman (maalaus)taiteen eräs keino oli kuvata eriaikaisia tapahtumia samassa maalauksessa. Tästä käytetään nimitystä *simultaaniaika*. Ekroos onnistuu päivittämään simultaaniajan erinomaisesti tähän päivään valokuvissaan, joissa hän kuvaa yhden ruokalajin valmistamisen vaihe vaiheelta yhdessä valokuvassa. Kuvien sommitelmat tuovat taidokkaasti esille myös tekovaiheiden järjestyksen, sitä kuitenkaan liikaa alleviivaamatta.

Ekroosin teokset erottuvat positiivisella tavalla suomalaisen valokuvataiteen valtavirrasta paitsi aihevalintansa, myös ilmaisunsa puolesta. Monen suomalaisen nykyvalokuvaajan teoksissa korostuu pysähtyneisyys ja niissä on melankolinen sävy⁷³; Eksoosin kuvat näyttävät raikkaina ja dynaamisina. Vaikka ne ovat huolella rakennettuja asetelmia, niistä on aistittavissa eteenpäin suuntautuvaa liikettä, joka on hetkeksi jäänyt paikoilleen.

Esimerkiksi Quiche Lorrainein valmistusta esittävän kuvan (kuva 33) keskivaiheella oleva kaulin on keskellä pyörivää liikettä ja sen oikealla puolella oleva haarukka on valmiudessa jatkamaan pienten reikien pistelyä taikinaan. Jokainen ruokaa joskus laittanut myös ymmärtää, ettei prosessi etene vaiheesta seuraavan ilman, että ruoanlaittaja tekee *jotakin*. Kuvissa ei ole ihmisen tai ihmisten käsiä tekemässä tätä *jotakin*, mikä vain korostaa asiaa. Liikkeen puuttumisen vahvistaa sen ja siihen vaadittavan ajan olemassaoloa osana prosessia. Ekroosin kuvien pääosassa ovat yksinkertaiset ruokalajit. Kaikkien vaiheiden

⁷¹ Fotofilandia 2014, elektr. Taidekontekstin ulkopuolella tarkoitan sitä, että Kuwareseptit-sarjan kuvia on julkaistu niin puolalaisessa ruokalehdessä, Hufvudstadsbladetin etusivulla kuin omana keittokirjanaan *Silmänruokaa – löytöretki makuihin* (WSOY). Kuvat ovat kuitenkin tulleet myös osaksi taidekontekstia kun ne on esitetty taidenäyttelyissä, ennen Heponautaa ainakin Valokuvataiteen museossa VORY:n näyttelyssä sekä Taidehallin Nuoret 2013-näyttelyssä.

⁷² Keltanen 1999, 102.

⁷³ Ks. esim. Helsinki Schoolista Elina Brotherus, Anni Leppälä ja Tuomo Rainio; <http://helsinkischool.fi/artists/>, luettu 6.4.2015.

esiin tuominen kuitenkin havainnollistaa, kuinka paljon aikaa vaatimattoman-kin ruoan tekemiseen voi mennä. Ekroos sanookin, että vaikka kuvien aiheena ovat arkipäiväiset ruoat, niiden ”valmistaminen itse kuitenkin monesti jää arjen kiireen keskellä.”⁷⁴

4.6 Kun aika loppuu

Kun syömämme ruoka poistuu kehostamme ulosteena, palaa se takaisin osaksi luontoa. Samoin käy ihmiselle tämän kuollessa. Ihminen syö ruoan, mutta aika syö lopulta ihmisen. Ruoan tuttuus ja turvallisuus rinnastettuna ennustamattomaan ja hallitsemattomaan kuolemaan on kiinnostava yhdistelmä. Amerikassa kuolemaantuomittujen vankien viimeiset ateriat ovat oma ilmiönsä, ja Raamatussa Jeesus kutsui opetuslapsensa viimeiselle ehtoolliselle juuri ennen kuolemaansa.

Kuoleman kelaaminen auki Heponautan teoksissa on luontevaa aloittaa jatkamalla Ekroosin kuvaresepteistä. Valokuvia tarkastellessa kuolema tulee luonnolliseksi osaksi katselua kun tuntee Roland Barthesin esittämän valokuvan teorian. Hänen mukaansa ei voi koskaan kieltää, etteikö valokuvan kohteena oleva ihminen olisi ollut paikallaan, olemassa. Barthesin mukaan katsoessamme valokuvaa nykyhetkessä, sen kohteena oleva ihminen on kuitenkin jo kuollut tai tuleva kuolemaan.⁷⁵ Kirjansa *Valoisa huone* lopussa Barthes nostaa ajan tärkeimmäksi tekijäksi, joka herättää katsojan kiinnostuksen kuvaan.⁷⁶ Toisin sanoen, hänen mukaansa kiinnostavinta valokuvissa on niiden ominaisuus esittää kuolleita ihmisiä, joita emme voisi muuten tarkastella.

Vaikka Ekroosin kuvissa ei näy ihmisiä, Barthesin kiehtovat ajatukset voi laajentaa niihin, koska kuvissa on ruokaa. Samalla tavalla kuin valokuvissa esitetyt ihmiset kohtaavat kuoleman, myös valokuvattu ruoka tulee syödyksi tai pilaantumaan ja lopulta päätymään takaisin luontoon ajan väistämättömästä vaikutuksesta. Kukin Ekroosin kuvaresepteistä alkaa raaka-aineista ja päättyy valmiiseen ruokaan, mutta draaman kaari ei ole valmis; se on vasta huippukohdassaan. Ekroosin kuvat eivät näytä mitä ruoan valmistumisen jälkeen tapahtuu. Todennäköisesti Quiche Lorraine viipaloitaisiin, jaettaisiin syöjien lautasille ja haarukoitaisiin suihin pala palalta, kunnes lautasella olisi vain mureja. Ruoka katoaa, mutta valokuvien kautta voimme yhä tarkastella sitä, Ekroosin kuvissa jopa tutkia sen elämänkaarta.

⁷⁴ Fotofinlandia 2014, elektr.

⁷⁵ Barthes 1985, 85.

⁷⁶ Barthes 1985 33, 102. Barthes käyttää tästä tekijästä nimitystä *punctum*.

Ihmisen elämää leimaa ajallisuus, se tapahtuu tiettyinä aikana maailman historiassa, sillä on alku ja loppu. Vanitas-perinne ottaa kantaa ajallisen elämän rajalliseen ja katoavaan puoleen ja kuoleman peruuttamattomuuteen. Voimakkaimmillaan 1600-luvun Hollannissa kukoistanut traditio pohjasi kirkon oppiin ja kuoleman jatkuvaan kohtaamiseen sotien ja ruton vuoksi. Mätänevät hedelmät ovat keskeinen osa rikasta katoavaisuuden symboliikkaa, johon kuuluvat myös muun muassa sammuneet kynttilät, kaatuneet astiat sekä hyönteiset.⁷⁷ Heponautan teoksista luvussa 4.1. mainitsemani Saara Ekströmin *Domestic Nature Morten* (kuva 24) lisäksi Timo Wrightin videoteos *A Feast with King Midas* (kuva 1) leikittelee yhteydellä Vanitas-perinteeseen.

Wrightin teoksessa siististi pukeutunut mies istuu ruokapöydän äärellä. Taidokkaasti valmistetut ja kauniisti esille asetetut ruoat odottavat syöjäänsä, mutta mies ei edes katso niihin päin. Tyhjä lautanen edessään hän katsoo liikkumattomana kameraan ruokien pilaantuessa pöydällä. Aivan kuin vanitas-asetelmien viesti olisi uponnut mieheen niin syvälle, että mikään maallinen ei enää kosketa häntä. Miellän perinteisen vanitas-maalauksen osaksi lineaarista aikakäsitystä: maallisella elämällä on alku ja selkeä loppu. Sen sijaan Wright ja Ekström kääntävät käsityksen sykliseksi. Alku ja loppu seuraavat toisiaan loputtomasti.

Mitä pidempään katson Heponautan teoksia, sitä enemmän alan huomata ajan piirteitä ja kuoleman viitteitä yhä useammissa niistä. Heini Ahon ja Sebastian Zieglerin *Stilleben*-veistos (kuva 38) alkaa muistuttaa hautaa, joka on hautajaisten jäljiltä kukkameren peitossa. Aivan kuin kukista ja syötävän hyvännäköisistä hedelmistä ja vihanneksista koostuva asetelma olisi jonkun viimeisen leposijan päällä muistuttamassa surun keskellä eläviä elämän jatkumisesta, kauneudesta ja arvokkuudesta. Henna Pohjolan installaation *Makea elämä* (kuvat 39 ja 40) leikkimökkimäinen rakennus tuo puolestaan mieleeni hautakammion. Aivan kuin faaraoiden hautoihin laitettiin ruokaa tuonpuoleisen matkaa varten, myös Pohjolan mökin sisäpuolelta löytyy suuhunpantavaa; kakkua ja leipää. Ne eivät vedä houkuttelevuudessaan kuitenkaan vertoja sille, mitä mökin ulkopuolella on. Kuten myös *Stillebenissä*, herkullinen ulkokuori on heille, joilla makea elämä vielä jatkuu.

Huomaan, että jos katsoisin teoksia aika-teeman kautta, voisin löytää sen jokaisesta. Joissakin se on keskeinen teema, joissain vain sivujuonne, mutta läsnä joka tapauksessa. Kuitenkin jo edellä esittämieni esimerkkien valossa rohkenen to-

⁷⁷ Keltanen 1999, 94-95.

Kuva 38. Heini Aho & Sebastian Ziegler, Stilleben 2005-2007. Veistos.

Kuva 39. Henna Pohjola, Makea elämä 2013. Installaatio. Taustalla Katja Tukiaisen Mansikka (Strawberry) ja Riiko Sakkisen käsinmaalatut Talavera keramiikkalautaset.

Kuva 40. Henna Pohjola, Makea elämä 2013 (yksityiskohta). Installaatio.

deta, että Heponautan teoksissa viittaukset ajallisuuteen ja kuolemaan ovat riisuttu miellyttävällä tavalla ylimääräisestä dramaattisuudesta. Kuolema on yhtä luonnollinen osa elämää kuin jokapäiväinen leipämme. Ehkäpä Tukiaisen ja Sakkisen maalaus *Happy Doomsday* (kuva 23) ei viittaakaan hautajaisiin kuten esitin luvussa 3, vaan itse kuolinpäivään. Ajatus kokoontumisesta rakkaiden kanssa nauttimaan hyvästä seurasta ja ruoasta juuri ennen lähtöä ei ole alkuunkaan lohduton.

5 Pohdinta

Tämän tutkielman teko antoi vastaukset tutkimuskysymykseeni, *miten ruoka näkyy nykytaiteessa aiheena ja millaisia teemoja sen kautta käsitellään*. Löysin kolme erilaista tapaa esittää ruoka-aihetta: todellisuuden tunnistava jäljittely, ruokaan viittaaminen siihen ilmeisellä tavalla liittyvien asioiden kautta sekä konteksti ja tilanne. Teemoja löysin niin ikään kolme: ihminen, yhteiskunta ja aika. Havainnot ovat perusteltavissa aineistoni kautta, ja koen, että tekemieni huomioiden kautta on mahdollista päästä syvemmälle teoksiin.

Kuten tutkimustani suunnitellessani oletin, osaan nyt prosessin läpikäytyäni lukea nykytaidetta syvällisemmin ja kirjoittaa havaintojani auki. Osaan esittää teoksille hyviä kysymyksiä luottaen siihen, että saan myös hyviä vastauksia. Minulle avautui se, miten paljon yhdelläkin teoksella voi olla sanottavaa, kun sille antaa aikaa. Monet teokset mainitsen vain lyhyesti, mutta aina tarkoituksenmukaisesti.

Tutkielman teon myötä olen alkanut pitää tärkeänä, että taidekasvattajat lähtisivät rohkeasti tulkitsemaan taidetta – myös opetuksensa vuoksi. Minulla on empiiristen kokemuksieni pohjalta tunne, että kuvataidekasvattajat eivät itse tuota tulkintoja taiteesta opetukseensa, vaan ennemminkin käyttävät muiden, taidehistorioitsijoiden, teoreetikkojen ja kuraattorien, tulkintoja. Voisiko tämä olla yksi syy, miksi joidenkin oppilaiden mielestä taide on vaikeaa ja sitä tulkittakseen pitää olla asiantuntija? Esimerkillään taidekasvattaja voisi kannustaa myös oppilaitaan tekemään omia tulkintojaan.

Metodina kuvien luenta toimii, kun sen tekee avoimesti omista lähtökohdistaan henkilökohtaisella otteella. Uskon myös, että se on kiinnostavinta juuri näin. Tässä tutkimuksessa löysin kuitenkin niin monipuolisia teemoja, että hetkittäin tuntui, kuin minulla ei olisi tarpeeksi tietoa lähteä tekemään niistä päätelmiä. Tilanteen olisi voinut välttää, jos olisin tukeutunut aineistoa lukiesani johonkin käsitteelliseen tai teoreettiseen viitekehykseen esimerkiksi filosofiasta, sosiologiasta, feministisestä– tai psykoanalyttisestä teoriasta. 1980-luvun puolivälistä asti hyödynnetty niin sanottu uusi taidehistoria pohjaa tähän.⁷⁸ Tämä olisi voinut selkeyttää analyysiä ja tuoda siihen erilaista kattavuutta. Kaikki mainitut viitekehykset olisivat sopineet teosten luentaan – sekin kertoo jotain aineistoni kattavuudesta.

⁷⁸ Valjus 2012, 167.

Koen kuitenkin, että löysin aineistosta hyvät vastaukset tutkimuskysymyksiini. Yhteen näyttelyyn keskittyminen aiheutti kuitenkin väistämättä rajoituksia sisältöihin. Yksi kokonaan pois jäänyt ilmiö on *radikaali vieraanvaraisuus* (radical hospitality). Törmäsin aiheeseen sattumalta etsiessäni aineistoa: kyse on yksinkertaistettuna ilmaisen ruoan jakamisesta.⁷⁹ Uskon, että aiheesta saisi paljon irti, ehkä jopa maisterin opinnäytteen verran. Yksi kiinnostavimpia minulle heränneitä kysymyksiä onkin, mitä annettavaa taidekasvatuksella on radikaalille vieraanvaraisuudelle ja päinvastoin. Mikäli paneudun aiheeseen tulevaisuudessa, tämä tutkielma toimii hyvänä pohjana.

⁷⁹ Haapalainen 2013, elektr.; aiheesta on julkaistu 2013 kattava teos *Feast. Radical hospitality in contemporary art*. (Smith Stephanie (toim.), Chicago) liittyen samannimiseen näyttelyyn, mutta en ehtinyt tämän tutkielman puitteissa tutustua teokseen tarkemmin.

Bibliografia

Kirjalliset lähteet

Barthes Roland 1993. *Tekijän kuolema*. Teoksessa Tekijän kuolema, tekstin syntymä. Suom. Lea Rojola ja Pirjo Thorel. Tampere: Vastapaino.

Barthes Roland 1985. *Valoisa Huone*. Suom. Martti Lintunen, Esa Sironen ja Leevi Lehto. Jyväskylä: Gummerus.

Keltanen Minerva 1999. *Aika pakenee palaamatta*. Teoksessa Keltanen Minerva (toim.) Yhdestoista hetki: ajasta kiinni. Helsinki: Valtion taidemuseo, Ulkomaisen taiteen museo Sinebrychoff.

Konttinen Riitta ja Laajoki Liisa 2000. *Taiteen sanakirja*. Helsinki: Otava.

Kontturi Katve-Kaisa 2014. *Feministinen kuvantutkimus*. Teoksessa Heinonen Yrjö (toim.) Taide, kokemus ja maailma: risteyksiä tieteidenväliseen taiteiden tutkimukseen. Turku: Utukirjat.

Koskikallio Petteri 1999. *Aika – nolla vaiko ympyrä?* Teoksessa Keltanen Minerva (toim.) Yhdestoista hetki: ajasta kiinni. Helsinki: Valtion taidemuseo, Ulkomaisen taiteen museo Sinebrychoff.

Kuusamo Altti 2014a. *Kuva ja Mimesis*. Teoksessa Heinonen Yrjö (toim.) Taide, kokemus ja maailma: risteyksiä tieteidenväliseen taiteiden tutkimukseen. Turku: Utukirjat.

Kuusamo Altti 2014b. *Kuvan tulkinnan peruskäsitteistöä*. Teoksessa Heinonen Yrjö (toim.) Taide, kokemus ja maailma: risteyksiä tieteidenväliseen taiteiden tutkimukseen. Turku: Utukirjat.

Markkanen Tapio 1999. *Ajasta kiinni*. Teoksessa Keltanen Minerva (toim.) Yhdestoista hetki: ajasta kiinni. Helsinki: Valtion taidemuseo, Ulkomaisen taiteen museo Sinebrychoff.

Mikkola Anna-Maria, Koskela Lasse, Haapamäki-Niemi Heljä, Julin Anita, Kauppinen Anneli, Nuolijärvi Pirkko ja Valkonen Kaija 2008. *Käsikirja* sarjasta Äidinkieli ja kirjallisuus. Helsinki: Sanoma Pro.

Mäkelä Johanna 2004. *Pysyvä ja muuttuva suomalainen ruokakulttuuri*. Teoksesta Saarikangas ym. Suomen kulttuurihistoria. 4, Koti, kylä, kaupunki. Helsinki: Tammi.

Palin Tutta 1998. *Merkistä mieleen*. Teoksessa Elovirta ja Lukkarinen (toim.) Katseen rajat: taidehistorian metodologiaa. Lahti: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

Rinne Petteri 1995. *Ruoka - arjen taidetta*. Teoksessa Meri-Helga Mantere (toim.) Maan kuva: kirjoituksia taiteeseen perustuvasta ympäristökasvatuksesta. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu, taidekasvatuksen osasto.

Sederholm Helena 2000. *Tämäkö taidetta?* Porvoo: WSOY.

Seppä Anita 2012. *Kuvien tulkinta. Menetelmäopas kuvataiteen ja visuaalisen kulttuurin tulkitsijalle*. Helsinki: Gaudeamus.

Simmel Georg 2005. *Suurkaupunki ja moderni elämä. Kirjoituksia vuosilta 1895—1917*. Suom. Tiina Huuhtanen. Helsinki: Gaudeamus.

Valjus Antti 2012. *Kuvastojen tutkimus metodologisena haasteena – esimerkkinä maisemakuvan visuaalinen analyysi*. Teoksessa Taidetta tutkimaan. Menetelmiä ja näkökulmia. Toim. Satu Kähkönen ja Annika Waenerberg. Jyväskylä: Kampus kustannus.

Vänskä Annamari 2006. *Nainen, ruoka, koti. Pirjetta Branderin ja Heidi Romon teokset vikuroivina naisenden esityksinä*. Teoksessa Vikuroivia vilkaisuja: ruumis, sukupuoli, seksuaalisuus ja visuaalisen kulttuurin tutkimus. Helsinki: Taidehistorian seura.

Waenerberg Annika 2012. *Menetelmämetasiköstä mielekkääseen tutkimusotteeseen*. Teoksessa Waenerberg ja Kähkönen (toim.) Taidetta tutkimaan: menetelmiä ja näkökulmia. Jyväskylä: Kampus kustannus.

Julkaisemattomat lähteet

Ala-Siurua Maija 2014. *Museossa liha hyppää silmille*. Julkaistu Maaseudun Tulevaisuudessa 25.6.2014. <http://www.maaseuduntulevaisuus.fi/ruoka/museossa-liha-hyppaa-silmille-1.65410>, luettu 6.4.2015.

Dictionary.com Unabridged. *Food*.
<http://dictionary.reference.com/browse/food>, luettu 6.4.2015

Fotofinlandia 2014. *Ehdokkaiden esittelyt*. Ekroosin 61-osaisen sarjan viisi kuvaa olivat Fotofinlandia-ehdokkaana 2014. <http://www.fotofinlandia.fi/ehdokas/2014/marina-ekroos/>, luettu 6.4.2015.

Haapalainen Riikka 2013. *Radikaalia vieraanvaraisuutta – ilmaisen aterian lahja*. Mustekala-verkkolehden teemanumero 2/13, Taide ja aktivismi.
<http://www.mustekala.info/node/35810>, luettu 6.4.2015.

Hyvinkään Taidemuseo. *Heponauta-näyttelyn lehdistötiedote*. Julkaistu 19.5.2014, päivitetty 20.5.2014.
<http://www.hyvinkaa.fi/fi/press/Lehdistotiedote-Heponauta/#.VSKnS-bokJ94>, luettu 6.4.2015.

Hyvinkään Taidemuseo. *Tietoa museosta*. Päivitetty 15.9.2014.
http://www.hyvinkaa.fi/fi/Kulttuurijavapaa-aika/Kulttuuri/Museot-galleriat-nayttelyt/Hyvinkaan-taidemuseo/Henkilokunta/#.VSEQ_LokJ96, luettu 6.4.2015.

Hämäläinen Anni 2013. *Grillausta vai chillausta vai arkista makaronilaatikkaa: tutkimus suomalaisesta ruokakulttuurista itsedokumentointiin perustuvalla luotainmenetelmällä*. Helsinki, opinnäyte: Aalto-yliopisto, Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu, Taiteen laitos, Porin yksikkö, Creative Business Management.

Jyväskylän yliopiston Koppa. Menetelmäpolkuja humanisteille. *Teemoittelu*.
<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/teemoittelu>, luettu 6.4.2015

Kajaanin ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyöpakki. *Teemoittelu*.
<http://193.167.122.14/Opari/ontTukiLaadullTeemoittelu.aspx>, luettu 6.4.2015.

Keskinen Opri 2014. *Kysymysmerkki lautasella*. Helsinki, opinnäyte: Aalto-yliopisto, Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu, Taiteen laitos, Creative Business Management.

Kärpänen Sara 2014. *Milloin ruoasta tuli muutakin kuin ravintoa?* Julkaistu Helsingin uutisissa 22.6.2014. <http://www.helsinginuutiset.fi/artikkeli/224208-milloin-ruoasta-tuli-muutakin-kuin-ravintoa>, luettu 6.4.2015.

Leinonen Jani. *Artist's statement*. <http://janileinonen.com/info/>, luettu 6.4.2015.

Mattila Johanna 2014. *SHIVERS-valokuvasarja: Vastenmielinen ja fyysinen asetuselma valokuvassa*. Tutkielma, Tampereen ammattikorkeakoulu, Kuvataiteen koulutusohjelma. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/59934/Mattila_Johanna.pdf?sequence=1, luettu 6.4.2015.

Niiniluoto Ilkka 2000. *Ajan lyhyt filosofia*. Kirjoitus perustuu avaussanoihin Suomen Filosofisen Yhdistyksen Aika-kollokviossa Tieteiden talolla 10.1.2000. <http://www.tieteessatapahtuu.fi/001/niiniluoto.htm>, luettu 6.4.2015.

Online Etymology Dictionary. *Quiche*. <http://www.etymonline.com/index.php?search=quiche>, luettu 6.4.2015.

Rinne Petteri 1994. *Ruokani, kahdeksan maistiaista taiteen ja ruoan rajoilta*. Helsinki, opinnäyte: Taideteollinen korkeakoulu, Taidekasvatuksen osasto. Taidepedagogiikan laitos.

Susiraja Iiu. *Galleria* taiteilijan kotisivuilla. <http://www.iiususiraja.com/galleria/>, luettu 6.4.2015.

Tampereen kaupunki. *"Anna mulle leipä" – Haiharan kutsunäyttelyn teemana on tänä vuonna ruoka*. Julkaistu 21.07.2014. <http://www.tampere.fi/tampereinfo/ajankohtaista/kOpfEmxro.html>, luettu 6.4.2015

Viljanen Kaisa 2014. *Pullasta tulee leipojan loukku*. Julkaistu Helsingin Sanomissa 7.6.2014. <http://www.hs.fi/kulttuuri/a1402032057946>, luettu 6.4.2015.

Liitteet

Liite 1 Kuvaluettelo

Kannen kuva Heikki Heinonen 2015.

Kuva 1. Timo Wright, A Feast with King Midas 2012-2013. Kuva saatu taiteilijalta tutkielmaa varten, kuvaaja Timo Wright.

Kuva 2. Oliver Whitehead, Dreamless 2012-13. Kuva projisoidulta videolta. Kuvaaja Heikki Heinonen 12.9.2014.

Kuva 3. Johanna Mattila, Mountain 2013. Kuva Johanna Mattilan tutkielmasta *SHIVERS-valokuvasarja: Vastenmielinen ja fyysinen asetelma valokuvassa*. Tampereen ammattikorkeakoulu, Kuvataiteen koulutusohjelma.

http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/59934/Mattila_Johanna.pdf?sequence=1, kuva haettu 14.4.2015.

Kuva 4. Merja Pitkänen, Pelko 2012. Kuva saatu taiteilijalta tutkielmaa varten.

Kuva 5. Arto Korhonen, Viskaa veks 2014. Kuva saatu taiteilijalta tutkielmaa varten, kuvaaja Arto Korhonen.

Kuva 6. Jukka Huhtala, Porky 2012. Kuvaaja Heikki Heinonen 12.9.2014.

Kuva 7. Tytti Korin, Uunivalmis 2005. Kuvaaja Heikki Heinonen 12.9.2014.

Kuva 8. Jani Leinonen, Hylättyjä ideoita Elovena-mainoksiksi 2013 (yksityiskohta). Akryyli tuotepaketille. Kuva saatu taiteilijalta tutkielmaa varten, kuvaaja Vilhelm Sjöström.

Kuva 9. Riiko Sakkinen, Freedom and Happiness 2014. Kuvaaja Heikki Heinonen 12.9.2014.

Kuva 10. Riiko Sakkinen, Heinz mustard gas 2008. Kuvaaja Heikki Heinonen 12.9.2014.

Kuva 11. Katja Tukiainen; Would you need me; Would you keep me; Would you feed me; Would you eat me 2011. Would you heat me 2014. Kuvaaja Heikki Heinonen 12.9.2014.

Kuva 12. Arto Korhonen, Muuttukoon mullaksi 2014. Kuva saatu taiteilijalta tutkielmaa varten, kuvaaja Arto Korhonen.

Kuva 13. Arto Korhonen, Muoviin käärityt nautinnot 2013. Kuva saatu taiteilijalta tutkielmaa varten, kuvaaja Arto Korhonen.

Kuva 14. Katja Luoto, Lisäaineiden lautasmalli 2013. Kuvaaja Heikki Heinonen 12.9.2014.

Kuva 15. Katja Luoto, Sadonkorjuukalenteri 2014. Kuvaaja Heikki Heinonen 12.9.2014.

Kuva 16. Johanna Lemettinen, Ruho 2011. Kuvaaja Heikki Heinonen 12.9.2014.

Kuva 17. Pirjetta Brander, Holidays in the Sun 2013 (yksityiskohta). Kuvaaja Heikki Heinonen 12.9.2014.

Kuva 18. Pirjetta Brander, Holidays in the Sun 2013 (yksityiskohta). Kuvaaja Heikki Heinonen 12.9.2014.

Kuva 19. Anu Tuominen, Hallaisen pellon leipä 2014. Kuvaaja Heikki Heinonen 12.9.2014.

- Kuva 20.** Maria Duncker, Siunaus, versioita vuodesta 1996. Kuvaaja Heikki Heinonen 12.9.2014.
- Kuva 21.** Teuri Haarla, Maatuma-puisto Helsinki 1993. Kuvattu esillä olleesta Haarlän valokuvasta. Kuvaaja Heikki Heinonen 12.9.2014.
- Kuva 22.** Katja Tukiainen ja Riiko Sakkinen, Happy Candy Day 2011. Kuvaaja Heikki Heinonen 12.9.2014.
- Kuva 23.** Katja Tukiainen ja Riiko Sakkinen, Happy Doomsday 2011. Kuvaaja Heikki Heinonen 12.9.2014.
- Kuva 24.** Saara Ekström, Domestic Nature Morte 2004. AV-arkki. Kuva projisoitua videolta. Kuvaaja Heikki Heinonen 12.9.2014.
- Kuva 25.** Henna Pohjola; Lucky 2013; Special chocolate 2013; Congratulations, well done! 2013. Kuvaaja Heikki Heinonen 12.9.2014.
- Kuva 26.** Susanna Autio, Happy meal, liharuokaa silmillä 2008. Kuvaaja Heikki Heinonen 12.9.2014.
- Kuva 27.** Jani Leinonen, Cosplay 2014. Kuvaaja Heikki Heinonen 12.9.2014.
- Kuva 28.** Heidi Romo, Backstage Menu 2 2003. Kuvaaja Heidi Romo. Kuva saatu taiteilijalta tutkielmaa varten.
- Kuva 29.** Heidi Romo, Backstage Menu 3 2003. Kuvaaja Heidi Romo. Kuva saatu taiteilijalta tutkielmaa varten.
- Kuva 30.** Heidi Romo, Backstage Menu 4 2003. Kuvaaja Heidi Romo. Kuva saatu taiteilijalta tutkielmaa varten.
- Kuva 31.** Heidi Romo, Backstage Menu 5 2003. Kuvaaja Heidi Romo. Kuva saatu taiteilijalta tutkielmaa varten.
- Kuva 32.** Iiu Susiraja, Makeanhimo 2014. Kuvaaja Heikki Heinonen 12.9.2014.
- Kuva 33.** Marina Ekroos, Quiche Lorraine 2011. Kuvaaja Marina Ekroos. Kuva saatu taiteilijalta tutkielmaa varten.
- Kuva 34.** Pirjetta Brander, Juhla 2011. Kuvaaja Heikki Heinonen 12.9.2014.
- Kuva 35.** Tuuli Mukka, Hedelmäkori 2012. Kuvaaja Tuuli Mukka. Kuva saatu taiteilijalta tutkielmaa varten.
- Kuva 36.** Heidi Huovinen, Tuomitut 2011. Kuvaaja Heikki Heinonen 12.9.2014.
- Kuva 37.** Susanna Autio, Kukko 2014. Kuvaaja Heikki Heinonen 12.9.2014.
- Kuva 38.** Heini Aho & Sebastian Ziegler, Stilleben 2005-2007. Kuvaaja Heikki Heinonen 12.9.2014.
- Kuva 39.** Henna Pohjola, Makea elämä 2013. Installaatio. Taustalla Katja Tukiaisen Mansikka (Strawberry) ja Riiko Sakkisen käsinmaalatut keramiikkalautaset. Kuvaaja Heikki Heinonen 12.9.2014.
- Kuva 40.** Henna Pohjola, Makea elämä 2013 (yksityiskohta). Kuvaaja Heikki Heinonen 12.9.2014.

Liite 2 Luettelo Heponauta-näyttelyn teoksista

Heponauta-näyttelyn teokset järjestettynä tekijöiden etunimien mukaisessa järjestyksessä. Koottu teosten nimikylttejä mukaillen.

Anne Alalantela, American Dream 2012, öljy kankaalle
Anne Alalantela, Paradise 2013, öljy kankaalle, Tampereen Taidemuseo
Anu Tuominen, Aamutee 2013, installaatio: kivet, puu, kultahippu, astiat, virkkaus, pöytä
Anu Tuominen, Hallaisen pellon leipä 2014, installaatio: kivet (Pohjoinen Jäämeri, Sodankylä), lapio, pöytä
Anu Tuominen, Hotelli meren rannalla 2013, installaatio: kivet (Pohjoinen Jäämeri), uunipelti, pöytä
Arto Korhonen, Muuttukoon mullaksi 2014, akvarelli
Arto Korhonen, Muoviin käärityt nautinnot 2013, akvarelli
Arto Korhonen, Viskaa veks 2014, 3-ulotteinen akvarelliveistos
Heidi Huovinen, Kariniemen kuolleet pojat 2011, öljy kankaalle
Heidi Huovinen, Luomuteurastaja 2012, öljy kankaalle
Heidi Huovinen, Tuomitut 2011, öljy kankaalle
Heidi Romo, Backstage Menu 2 2003, kromogeeninen valokuva MDF-levylle
Heidi Romo, Backstage Menu 3 2003, kromogeeninen valokuva MDF-levylle
Heidi Romo, Backstage Menu 4 2003, kromogeeninen valokuva MDF-levylle
Heidi Romo, Backstage Menu 5 2003, kromogeeninen valokuva MDF-levylle
Heini Aho & Sebastian Ziegler, Stilleben 2005-2007, veistos (yleensä esitetty seinällä, Heponautassa kuitenkin korokkeella lattialla)
Henna Pohjola, Makea elämä 2013, installaatio
Henna Pohjola, Congratulations, well done! 2013, sekatekniikka, betonivalu, akryylimassa
Henna Pohjola, Lucky 2013, sekatekniikka, betonivalu, akryylimassa, polyuretaani
Henna Pohjola, Special chocolate 2013, sekatekniikka, betonivalu, akryylimassa
Iiu Susiraja, Ero 2014, video 1min 5s
Iiu Susiraja, Makeanhimo 2014, installaatio, vehnäpitkot, rotanloukut
Jani Leinonen, Cosplay 2014, huopa, kangas, vaahtomuovi
Jani Leinonen, Hylättyjä ideoita Elovena-mainoksiksi 2013, akryyli tuotepaketille
Johanna Lemettinen, Liha 2011, öljy kankaalle
Johanna Lemettinen, Liha II 2011, öljy kankaalle
Johanna Lemettinen, Ruho 2011, öljy kankaalle
Johanna Mattila, sarjasta Shivers: Monolith 2013, pigmenttiviedos, akryyli
Johanna Mattila, sarjasta Shivers: Mountain 2013, pigmenttiviedos, akryyli
Johanna Mattila, sarjasta Shivers: Pourung rain 2013, pigmenttiviedos, akryyli
Jukka Huhtala, Porky 2012, öljy kankaalle
Katja Luoto, Lisäaineiden lautasmalli 2013, kirjontatyö kankaalle
Katja Luoto, Sadonkorjuukalenteri 2014, kirjontatyö kankaalle

Katja Tukiainen, Mansikka (Strawberry) 2009, öljy kankaalle
 Katja Tukiainen, Suklaa (Chocolate) 2009, öljy kankaalle
 Katja Tukiainen, Would you heat me 2014, akryylimassa, pahvi ja metalli
 Katja Tukiainen, Would you need me, Would you keep me, Would you feed me, Would you eat me 2011, suklaa ja paperi
 Katja Tukiainen ja Riiko Sakkinen, Happy Candy Day 2011, öljy kankaalle
 Katja Tukiainen ja Riiko Sakkinen, Happy Doomsday 2011, öljy kankaalle
 Maria Duncker, Siunaus, versioita vuodesta 1996, installaatio
 Marina Ekroos, Kanakeitto 2011, pigmenttividos, fotosec
 Marina Ekroos, Quiche Lorraine 2011, pigmenttividos, fotosec
 Marina Ekroos, Raparperikiisseli 2011, pigmenttividos, fotosec
 Merja Pitkänen, Nälkä 2012, puu, pronssi, ruostumaton, teräs
 Merja Pitkänen, Pelko 2012, vaha, steariini, lasi
 Oliver Whitehead, Dreamless 2012-13, video 43min
 Pirjetta Brander, Deep Dream (Syvä uni) 2005, vesiväri paperille
 Pirjetta Brander, Holidays in the Sun 2013, installaatio
 Pirjetta Brander, Juhla 2011, vesiväri paperille
 Riiko Sakkinen, Cupcake Pebbles 2014, käsinmaalattu Talavera keramiikka
 Riiko Sakkinen, Dream Whip 2014, käsinmaalattu Talavera keramiikka
 Riiko Sakkinen, Freedom and Happiness 2014, käsinmaalattu Talavera keramiikka
 Riiko Sakkinen, Lava dinero 2014, käsinmaalattu Talavera keramiikka
 Riiko Sakkinen, Heinz mustard gas 2008, esineiteos
 Riiko Sakkinen, Nutella communism 2013, esineiteos
 Riiko Sakkinen, Rebel Cream for Caking 2008, esineiteos
 Saara Ekström, Domestic Nature Morte 2004, video 20min, AV-arkki
 Susanna Autio, Happy meal, liharuokaa silmillä 2008, installaatio
 Susanna Autio, Kana 2014, vihannespapyrus, lanttu
 Susanna Autio, Kukko 2014, vihannespapyrus, lanttu
 Teuri Haarla, Maatuma-puisto Helsinki 1993, valokuva
 Teuri Haarla, Ympäristöteoksia vuosilta 1999-2003, valokuva
 Timo Wright, A Feast with King Midas 2012-2013, video 3min 30s
 Tytti Korin, Kakku 2008, kipsi, keraamiset pillerit
 Tytti Korin, Odotus 2005, esineiteos, yksityiskokoelma
 Tytti Korin, Univalmis 2005, esineiteos
 Tuuli Mukka, Hedelmäkori 2012, sekatekniikka, kollaasi
 Tuuli Mukka, Kielletty hedelmä 2012, sekatekniikka, kollaasi

Lisäksi kaksi Hollantilaista asetelmamalausta

Giuseppe Recco (1634-1695), Kala-asetelma, öljy kankaalle, Ester ja Jalo Sihtolan kokoelma, Sinebrychoffin taidemuseo
 Tuntematon, Asetelma 1700-luku, öljy kankaalle, Ester ja Jalo Sihtolan kokoelma, Sinebrychoffin taidemuseo